DONATIVO DE LA BIBLIOTECA NACIONAL DE MADRID 1946

Ekonomisk Tidskrift

UTGIFVEN AF

DAVID DAVIDSON

Årg. II 1900 Häft. 7

INNEHÅLL:

Om gränsproduktiviteten såsom grundval för den nationalekonomiska fördelningen. Af KNUT WICKSELL . . . . . Sid. 305
Till afslutningen af den tyska myntreformen. Af G. CASSEL . . . . . „ 338
Ludvig Widell, Sveriges finanser under senare hälften af 1800-talet. Af THEOPHIL ANDERSSON . . . . . „ 346
Myntreformen i Brittiska Indien. Af D. D. . . . . . „ 351
Öfversikt öfver de större bankernas ställning den 30 juni 1900.

Pris per årgång (12 häften) 10 kronor

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG
(I DISTRIBUTION)

Ayuntamiento de Madrid

Om gränsproduktiviteten såsom grundval för den nationalekonomiska fördelningen.

Af **Knut Wicksell.**

Läran om den marginella produktiviteten, det »sista» produktionselementets afkastning, såsom regulator för produkternas fördelning under allsidigt fri konkurrens tillvinner sig i våra dagar allt större uppmärksamhet inom den teoretiska nationalekonomien. Detta är helt naturligt, ty denna lära står ju i ett ytterst nära samband med den moderna värdeteorien, ehuru den i själfva verket är betydligt äldre — den framställdes redan af Malthus och v. Thünen. Ja man kan säga, att dessa båda läror hvila på en och samma grundtanke, nämligen uppfattningen af de ekonomiska storheterna såsom väsentligen föränderliga, variabla kvantiteter. I och med det att gränsnyttans begrepp efter åtskilligt motstånd blifvit den allt behärskande principen inom bytesteorien, måste ordningen snart komma till dess äldre broder, gränsproduktiviteten, att spela samma roll inom produktionsläran.

Emellertid lider denna teori, såsom den hittills framställts, af vissa ofullkomligheter; den innehåller icke så få tvifvelaktiga ställen, hvilka tyckas ha undfallit flertalet af dess anhängare, men som nödvändigt måste afhjälpas eller aflägsnas, för att den skall kunna uppfylla alla anspråk på en logiskt klar och sammanhängande teori. Jag skall i det följande påpeka och om möjligt uppklara några af dessa punkter. Delvis är jag härvid förekommen af engelsmannen Ph. H. Wicksteed, den bekante skarpsinnige författaren af »The alphabet of economic science». Det arbete af

Ayuntamiento de Madrid

W., hvarom här är fråga, och som bär titeln »The Coordination of the Laws of Distribution» (London, Macmillan & Co. 1894) har emellertid hittills blifvit af nationalekonomerna dels helt och hållet förbisedt, dels märkvärdigt nog, alldeles missuppfattadt.

I. Kapitallös produktion.

Det ekonomiska fördelningsproblemet är, om det fattas i sin konkreta verklighet, i högsta grad invecklad, och till och med om man ser saken in abstracto och inskränker de produktiva faktorerna till de bekanta tre hufvudtyperna: jord, arbete och kapital, så erbjuder det stora svårigheter att samtidigt taga alla dessa faktorer i betraktande. Vi vilja därför så att säga ytterligare klyfva problemet i två, i det vi tills vidare utesluta kapitalfaktorn och inskränka våra undersökningar till de båda s. k. originära produktionselementen, arbetet och jorden, hvarvid vi med jord som vanligt mena sammanfattningen af alla naturkrafterna i deras ursprungliga form, med undantag af dem, som äro verksamma i människans egen kropp.

Vi sysselsätta oss alltså här med den kapitallösa produktionen; dock behöfva vi icke fatta detta begrepp så strängt, att dess föremål så att säga försvinner inför den konkreta föreställningen; det är tillräckligt, om vi låta kapitalet spela en så obetydlig roll i produktionen, att dess andel i produktionsresultatet utan märkbart fel kan negligeras. Detta blir t. ex. förhållandet, om vi tänka oss, att produktionen, ungefär som det primitiva jordbruket, både börjas och afslutas under loppet af ett enda år, under hvilken tid då också de få och enkla, i produktionen använda redskapen och verktygen såväl förfärdigas som ock fullständigt förbrukas. Tänka vi oss därjämte, att färdiga produkter endast framställas i slutet af året, så är det icke godt att inse, hur under sådana förhållanden öfverhufvud taget någon kapitalränta skulle kunna uppstå; ty för producenten blir det ju då alldeles likgiltigt, om han aflönar sina arbetare i förskott vid årets början eller successive under dess lopp eller först vid dess slut. Ja, det förstnämnda sättet vore till och med för honom att föredraga, då han ju sålunda slipper att magasinera produkterna. Härvid vilja vi dock icke uppehålla oss, utan förutsätta helt enkelt, att all aflöning eger rum först vid produktionsårets slut, och att arbetarne medelst sina

Ayuntamiento de Madrid

så förvärfvade förnödenheter underhålla sig själfva under hela det följande produktionsåret. Allt aftal mellan arbetare å ena sidan, jordägare å andra, eller mellan dessa båda kategorier och en tredje person såsom företagare, gå sålunda ut på en delning af produkterna vid slutet af det löpande produktionsåret. Efter hvilken grund kommer denna fördelning att ske?

Tänka vi oss först jordägarne såsom företagare, så skulle denna fördelning under ömsesidig, fri konkurrens logiskt taget komma att ske enligt den Malthus- v. Thünenska lönelagen[1]: den sist anstälde arbetarens produkttillskott komme att bestämma såväl hans egen lön som alla andra arbetares lön, då vi för enkelhetens skull antaga, att alla arbetare äro lika kraftiga och skickliga. Så länge nämligen någon arbetare åtnöjer sig med mindre lön, än som motsvarar det tillskott till produktsumman, som hans anställande skulle åstadkomma, måste det för jordägaren blifva fördelaktigt att öka sin förutvarande arbetsstyrka med en ny arbetare, och konkurrensen mellan arbetsgifvarne bringar då lönerna upp i höjden. Så snart åter en redan anställd arbetare kräfver högre lön än sitt produkttillskott, d. v. s. än den del af produktsumman, som skulle bortfalla, om han afskedades, så blir det förmånligare för jordägaren att minska sin arbetsstyrka, och konkurrensen mellan arbetarne måste då åstadkomma en lönenedsättning öfver hela linien. Återstoden af produkten, vare sig man vill uppfatta den såsom blott grundränta eller såsom grundränta och företagarvinst i förening, tillfaller jordägaren, eller såsom man enligt modernt språkbruk skulle uttrycka sig: arbetslönen bestämmes genom arbetets gränsproduktivitet, och jordägaren-arbetsgifvaren är »residual claimant».

Så långt vi hittills utvecklat den, kan denna märkvärdiga lag teoretiskt betraktas såsom fullkomlig; i hvad mån den återfinnes i den faktiska verkligheten, kan naturligtvis endast afgöras genom undersökning af de särskilda fallen och beror — utom på det här tills vidare förbigångna produktionselementets, kapitalets, inflytande — framför allt på, i hvilken grad själfva vår grundförutsättning, den allsidigt fria konkurrensen, är realiserad i verklig-

[1] Icke att förväxla med sistnämnda författares mycket omtalade, men i grund förfelade spekulation öfver den s. k. naturenliga arbetslönen.

Ayuntamiento de Madrid

heten[1]. Framhållas må, att den v. Thünenska lagen trots sin stora enkelhet i verkligheten innefattar jämnt lika mycket som hela den Ricardoska grundränteteorien. Denna sistnämnda plägar afdelas i två delar, af hvilka den ena behandlar det successiva uppodlandet af sämre och sämre jord, den andra åter det intensivare bearbetandet af redan upptagen jord, så att mer arbete än förut direkt eller indirekt användes på samma jordareal. Hvilketdera som i verkligheten sker, kan emellertid med fog betraktas såsom företagarens ensak; han väljer naturligtvis i hvarje fall det tekniskt fördelaktigaste brukningssättet, men i båda fallen med väsentligen samma resultat, nämligen att hvarje nyanställd arbetare, äfven på bästa sätt använd, åstadkommer ett mindre och mindre tillskott till produkten. Icke heller uppstår någon skilnad därigenom, att det i Ricardos jordränteteori talas om ett gradvis tillsättande af mer och mer kapital till jorden; ty kapitalet står hos Ricardo, såsom en närmare undersökning visar, här endast såsom representant eller inbegrepp af en allt större mängd arbete på samma jordareal. Kapitalets egentliga roll i produktionen, förskotterandet, ofta många år i förväg af såväl jordränta som arbetslön, kommer i den sedvanliga jordränteteorien icke till synes, något som i förbigående sagdt förledt särskildt de engelska nationalekonomerna till åtskilliga förhastade eller rent af oriktiga satser beträffande jordräntan.

Nu kunde vi emellertid lika väl ha tänkt oss arbetarne själfva såsom företagare. Hvad som i verkligheten hindrar dem att uppträda så, nämligen bristen på kapital, vore ju enligt vårt antagande ej förhanden, då hvarje arbetare är försedd med underhållsmedel för hela den löpande produktionsperioden. Det står dem alltså fritt att antingen hvar för sig eller i större grupper etablera jordbruk och andra produktionsföretag, i det de hyra den härtill nödvändiga jordkraften af dess ägare. Den procedur, ge-

[1] Att lagens giltighetsområde, och detta äfven vid ofullkomligt fri konkurrens, är ett icke ringa, synes erfarenheten visa. Ingenting är vanligare, än att arbetsgifvarne besvara en dem påtvingad löneförhöjning med att strax eller efter hand afskeda en del af sina arbetare, enär det icke längre lönar sig för dem att använda fulla styrkan; och därest icke arbetarne här rent af tillgripa den utväg, som i stor utsträckning begagnas af de engelska fackföreningarna, nämligen att på gemensam bekostnad medelst föreningskassan underhålla sina arbetslösa kamrater, så måste dessas konkurrens om arbete otvifvelaktigt medföra en lönesänkning.

Ayuntamiento de Madrid

nom hvilken ekonomisk jämvikt i detta fall till sist skulle nås, blefve fullständigt analog med, eller hellre raka omvändningen af, det nyss skildrade förloppet. Ju mer jord en sluten arbetargrupp förskaffar sig, desto större blir produktionsresultatet, dock stiger det icke proportionellt med den använda jordarealen, utan långsammare, så att hvarje nyförvärfvad hektar vid oförändrad arbetarstock lämnar ett mindre och mindre produkttillskott. Ekonomiskt taget måste arbetarne alltså utsträcka sin efterfrågan efter jord till den punkt, där den sista hektarens produkttillskott nätt och jämnt täcker den härför fordrade jordräntan. För enkelhetens skull tänka vi oss härvid, att äfven all jord vore af lika god beskaffenhet, något som dock i grunden är utan väsentlig betydelse. Blir nu icke all jord med ens upptagen, eller få omvändt icke alla arbetargrupper sin efterfrågan efter jord tillfredsställd, så skulle, såsom man utan vidare inser, konkurrensen, i förra fallet mellan jordägarne i senare fallet mellan arbetarne, åstadkomma en sänkning, respektive en höjning af jordräntan, till dess full ekonomisk jämvikt är uppnådd. Med ett ord: jordräntan bestämmes nu genom jordens marginella produktivitet, och arbetslönen tvärtom genom produktionsöfverskottet, fördeladt på samtliga arbetare inom gruppen — arbetaren blir här »residual claimant».

Nu uppstår emellertid den ytterst intressanta frågan och det är just den, med hvilken vi här närmast vilja sysselsätta oss: blir under båda dessa förutsättningar den ekonomiska fördelningen mellan jordägare och arbetare den samma? Eller, såsom frågan också kan formuleras: därest företagarne i verkligheten eller begreppsmässigt utgöras af en tredje kategori personer, hvilka aflöna alla arbetare och hyra all jord samt betala bådadera efter gränsproduktivitetens lag; kommer summan af jordräntor och arbetslöner att nätt och jämnt taga hela produkten i anspråk, så att ingenting blir öfrigt för företagaren såsom sådan?

Detta kunde tyckas självklart, och för min del har jag alltid ansett det så, ehuru jag icke lyckats på ett fullt tillfredsställande sätt utreda förhållandet. Enligt vårt antagande står det ju arbetarna såväl som jordägarna fritt att efter behag för egen räkning använda eller till andra uthyra sin arbetskraft eller sina ägodelar; blifver arbetets eller jordens andel i produktionen i ena och andra fallet olika, så borde skillnaden, tycker man, snart utjämnas

Ayuntamiento de Madrid

genom konkurrensen. Och på samma sätt synes det självklart, att företagsvinsten såsom sådan alltid måste tendera mot noll. För det arbete och den omtanke, som företagaren nedlägger på produktionens ledning, bör han naturligtvis erhålla sin lön liksom hvarje annan arbetare; använder han dessutom egendom (jord eller kapital, med hvilket senare vi dock ännu ej sysselsätta oss), så erhåller han naturligtvis på denna grund sin andel af produkten (jord- eller kapitalränta) såsom hvarje annan besittare. Skulle däremot en företagare redan i denna sin egenskap kunna erhålla en andel, hvilken sålunda hvarken grundade sig på arbete eller besittning, så tycker man, att hela världen skulle kasta sig öfver en så lätt förvärfvad inkomst.

Emellertid gäller satsen, såsom vi nu skola se, endast under ett visst bestämdt, ehuru af nationalekonomerna hittills allmänt förbisedt villkor. För att visa detta tänka vi oss en produktion, t. ex. ett jordbruksföretag, i hvilket 100 arbetare äro anställde på en jordareal, som vi för enkelhetens skull likaledes tänka oss indelad i 100 enheter, låt oss säga hektar. Den årliga produkten kalla vi P och vilja nu undersöka, hvilken tillökning denna kvantitet skulle undergå, om vi successivt öka produktionens omfång genom tillägg först af en ny arbetare och därefter af en ny hektar jord. Det första af dessa produktionstillskott är just arbetets marginella produktivitet, i det vi nämligen kunna anse det tillskott, som den 101:sta arbetaren skulle åstadkomma på den gifna jordarealen, ungefär lika med det, som den 100:de arbetaren åstadkommit, och som följaktligen skulle bortfalla, om en af de 100 arbetarne afskedades eller lämnade arbetet. Vi beteckna denna kvantitet med l, eftersom den enligt vårt antagande just skulle vara bestämmande för arbetslönens storlek. Ökas nu den brukade jordarealen med en hektar lika god jord, så att de 101 arbetarne numera kunna sprida sig öfver 101 hektar, så ökas uppenbarligen äfven härigenom produktionsresultatet, och denna ökning är just, hvad vi i det föregående kallat jordens gränsproduktivitet; ty på samma sätt som nyss ifråga om arbetet eller med än större skäl kunna vi anse, att den tillväxt i afkastning, som uppstår då jordarealen vid en arbetarstock af 101 arbetare ökas från 100 till 101 hektar icke märkbart skiljer sig från den tillväxt, som skulle ha ägt rum, om jordarealen vid en arbetarstock af 100 arbetare hade

ökats från 99 till 100 hektar. Eftersom nu denna, den sista hektarens afkastning, enligt vårt antagande skulle vara bestämmande för jordräntan, d. v. s. utgöra räntan för en hektar jord, så vilja vi beteckna den med r, och få då $l + r$ såsom uttryck för hela den skedda produktökningen. Å andra sidan har ju härigenom hela produktionen likformigt utvidgats både med hänsyn till jordareal och arbetarantal, och om vi tänka oss, att den fortfarande bedrifves på väsentligen samma sätt som förut, så skulle ju produktresultatet definitivt ha ökats med jämt $\frac{1}{100}$, eller vi skulle ha

$$l + r = \frac{P}{100}$$

eller, hvilket är det samma,

$$100\, l + 100\, r = P.$$

M. a. o.: lönen för de 100 arbetarna och räntan för de 100 hektaren jord blifva jämt lika med hela den ursprungliga produktsumman.

Beviset kan tyckas allmängiltigt och till och med självklart, men är i verkligheten intetdera. Det hvilar tvärtom, såsom man lätt finner, helt och hållet på den förutsättningen, att när produktionen likformigt tillväxer i omfång, produktionsresultatet endast ökas i samma proportion som de produktiva faktorerna hvar för sig, m. a. o. att den måttstock, i hvilken produktionen drifves är likgiltig för resultatet, så att alltså produktion i stor och produktion i liten skala äro relativt lika gifvande[1]. Och denna förutsättning är långt ifrån självklar eller

[1] Matematiskt sedt är saken ytterst enkel. Betrakta vi nämligen produkten, P, såsom funktion af antalet arbetare, a, och antalet hektar jord, b, så uttryckas gränsproduktiviteterna genom de partiella differentialkoefficienterna af P med afseende på a och b, och vi måste således ha

$$a\frac{dP}{da} + b\frac{dP}{db} = P,$$

hvilken ekvation, som bekant, har till sin generella lösning

$$P = af\left(\frac{b}{a}\right),$$

där $f(\ )$ är en arbiträr funktion; eller m. a. o.: P måste vara en homogen och lineär funktion i a och b. Bland de oändligt många funktioner, med hvilka detta är fallet, nämna vi exempelvis $P = a^{\alpha}\, b^{\beta}$, där α och β äro två konstanta, brutna tal, hvilkas summa är $= 1$. Utbytes här a mot $m \,.\, a$ och b mot $m \,.\, b$, så öfvergår P i $m.P$, d. v. s. produktionen i stor och produktionen liten skala äro relativt lika gifvande.

Ayuntamiento de Madrid

allmängiltig; man kan tvärtom sätta ifråga, om den ens någonsin är strängt uppfylld, då ju förmånen af arbetets förening och delning alltid i någon mån måste göra sig gällande vid produktionen i större skala.

Å andra sidan utgör den här funna betingelsen, teoretiskt sedt, det nödvändiga villkoret för, att ekonomisk jämvikt öfverhufvudtaget skall kunna äga rum. Teoretiskt taget borde ju nämligen, om produktion i stor skala är fördelaktigare än produktion i liten skala, den större driften oupphörligt slå den mindre ur brädet för att i sin tur konkurreras ihjäl och uppslukas af en ännu större, till dess den ifrågavarande produktionsgrenen hade utan rest uppgått i ett enda jättelikt monopolistiskt företag, hvarmed då på samma gång den fria konkurrensen inom denna bransch vore utesluten. I verkligheten går det icke alldeles så till, utan af åtskilliga skäl och särskildt på grund af företagens och omsättningens lokala utbredning kan ett litet företag, t. ex. uti en geografisk afkrok, länge bestå vid sidan af ett större. Detta hindrar emellertid icke, att det stora företaget såsom sådant just på grund af sin mera fullkomliga organisation och arbetsfördelning åtnjuter fördelar, som det mindre företaget saknar, och därför också vid sidan af arbetslön och jordränta (samt kapitalränta) afkastar en verklig företagarvinst. Denna vinst kan icke beröfvas den stora företagaren, ty hvarje försök till en verksam konkurrens från det lilla företagets sida utanför dess eget lokala område vore fåfängt; skulle åter det mindre företaget genom en ekonomisk kraftansträngning med ens etablera sig på samma fot som det större, så skulle detta endast leda till bådas ruin, enär marknaden saknar utrymme för två storföretag inom samma bransch. Det större företaget eger alltså blott genom den omständigheten, att det kommit först, ett faktiskt monopol, hvilket kan vara af samma betydelse som ett lagligt sådant. Äfven får man icke glömma, att samfärdsmedelns moderna utveckling nödvändigt innebär en ökning af stordriftens fördelar och därför är ägnad att påskynda dess öfverhandtagande. Den produktionsgren, som härvid gjort och fortfarande gör största motståndet är väl jordbruket; dock är det åtskilligt, som talar för, att äfven jordbrukets framtida utveckling kommer att stå i stordriftens tecken. Men ehuru alltså de mera eller mindre monopolistiska företagen med hvarje dag

som går vinna alltmera terräng, finnes ännu alltjämt ett område, där den fria konkurrensen åtminstone tillnärmelsevis är allenahärskande, i det produktion i stor och liten skala äro ungefär lika gifvande. På detta område gäller då vår sats fullt ut; en egentlig företagarvinst existerar, teoretiskt taget, ej; arbetslön och jordränta skulle vid en kapitallös produktion ensamma dela produkten sins emellan, och deras respektiva andelar bestämmas hvar för sig af arbetets och jordens gränsproduktivitet, vare sig arbetarna eller jordägarna eller en tredje klass uppträda såsom företagare. Och så länge ett sådant område existerar, blir det måttgifvande för arbetslön och jordränta öfver hela produktionsfältet, ehuruväl dessa, där arbetaren eller jordägaren själfva äro företagare, naturligtvis endast begreppsmässigt kunna skiljas från företagsvinsten i de produktioner, där en sådan kan uppkomma.

Den här utvecklade synpunkten har, så vidt jag vet, blifvit för första gången påpekad af Wicksteed i hans ofvan omnämnda arbete. Dock är sammanhanget hos Wicksteed ett annat; hufvudändamålet med hans skrift är nämligen just att försvara gränsproduktivitetsteorien gent emot äldre uppfattningar af fördelningsproblemet. Den omtalade viktiga betingelsen nämnes mera i förbigående såsom en självklar sak. För min del läste jag Wicksteeds bok, då den först utkom, utan att ens lägga märke till denna detalj och i det hela utan att däri finna något egentligt nytt; först efteråt, sedan jag genom egna spekulationer kommit till samma resultat, fann jag vid närmare efterseende, att jag i verkligheten blifvit förekommen af Wicksteed. Att hans arbete af nationalekonomerna hittills så föga beaktats, beror väl hufvudsakligen på författarens ymniga bruk af matematiska symboler samt mindre lättfattliga framställningssätt. Den enda, som enligt min vetskap sysselsatt sig därmed, är Walras, som i ett bihang till 3:dje upplagan af sina Éléments d'économie politique pure utförligt omnämner och kritiserar Wicksteeds arbete. Walras framhåller där, och såsom mig synes med rätta, att Wicksteeds teori i sina grunddrag redan innefattas i Walras egen teori för den ekonomiska produktionen. Men nu påstår Walras vidare, att hans teori är mera allmängiltig än Wicksteeds; Wicksteed skulle nämligen endast ha uppvisat gränsproduktivitetens lag för det fall, att produktsumman är en homogen och lineär funktion af de pro-

Ayuntamiento de Madrid

duktiva faktorerna (detta är, såsom jag nyss framhållit, det matematiska uttrycket för just det sakförhållande, att produktionen i stor och produktionen i liten skala äro relativt lika gifvande), under det att Walras själf menar sig ha bevisat nämnda sats »dans sa plus grande généralité» utan någon som helst inskränkning. Häri misstager han sig emellertid; Walras utgår nämligen i sin framställning från det antagandet, som han utan vidare anser självklart, att företagsvinsten, så snart icke ett direkt monopol eger rum, genom företagarnes inbördes konkurrens städse tenderar mot noll. Men detta antagande involverar, som man lätt finner, just den af oss uppställda betingelsen, att produktionsresultatet är oberoende af den skala, i hvilken produktionen bedrifves. Är detta icke fallet, utan t. ex. ett företag i större skala är mera gifvande än ett i mindre, så kan icke företagsvinsten försvinna eller ens tendera mot noll; ty antingen måste då det mindre företaget rent af drifvas med förlust, eller ock det större företaget utöfver produktionskostnaderna, arbetslön och jord- (samt kapital-)ränta, lämna ett positivt öfverskott. Wicksteeds behandling af problemet är sålunda synnerligen välbetänkt och förtjänar ingalunda de hånfulla omdömen, med hvilka Walras affärdar den.

Den maskinella teknikens inflytande på jordränta och arbetslön.

Ett spörsmål af den allrastörsta praktiska betydelse, hvilket vi redan här, åtminstone delvis, kunna behandla, är frågan om det inflytande, som vissa tekniska framsteg, t. ex. maskinella uppfinningar, utöfva på de produktiva faktorernas andel i produktionsresultatet och särskildt på arbetslönen. Fullständigt kunna vi naturligtvis icke besvara denna fråga, förrän vi redogjort för kapitalets roll i produktionen. Emellertid ha maskinerna utom sin egenskap att vara eller representera kapital, hvilken vi längre fram skola närmare definiera, också den att mera eller mindre förskjuta det förhållande, i hvilket arbete och jordkraft kunna ersätta hvarandra inom produktionen, samt därigenom att förändra deras inbördes gränsproduktivitet och följaktligen, enligt vår teori, deras andel af produkterna. Det är denna deras egenskap, med hvilken vi för ögonblicket vilja sysselsätta oss, utan att ännu låta det i sig själft ganska invecklade problemet ytterligare kompliceras genom inblandande af den s. k. tredje produktionsfaktorn.

Maskinernas mest påfallande drag är, att de »spara arbete», d. v. s. tillåta oss att med mindre arbete åstadkomma samma mängd produkter som förut och följaktligen med samma arbete ett mer af produkter. Å ena sidan borde ju då, kunde man tycka, arbetets större produktivitet medföra eller åtminstone möjliggöra en högre arbetslön; å andra sidan öfverflödiggöra maskinerna enligt vanligt föreställningssätt en del arbetare, och de arbetslösas konkurrens bidrar att nedtrycka arbetslönerna. Det vill därför synas, som om här två motsatta tendenser på en gång gjorde sig gällande, och att, allt eftersom den ena eller den andra vunne öfverhand, maskinernas införande skulle vara till gagn eller skada för arbetarna. Som bekant har uppfattningarna i denna fråga under tidernas lopp mycket växlat. I äldre tider, under det merkantilistiska åskådningssättet, tviflade man alls icke därpå, att arbetsbesparande maskiner eller metoder toge brödet ur munnen på arbetarna, och icke blott dessa själfva utan äfven auktoriteterna motsatte sig ofta hårdnackadt nya maskiners införande i produktionen. Den fysiokratiska skolans seger vållade häruti ett omslag; då nämligen enligt dess lära varor alltid i sista hand utbytas mot och bilda efterfrågan efter andra varor, så borde en stegrad arbetets produktivitet af sig själf leda till ökad efterfrågan efter andra, dittills alls icke eller blott i ringa mån konsumerade artiklar och därmed efter arbete till deras framställande. Maskinerna skulle sålunda på sin höjd vålla en tillfällig arbetslöshet och förlägenhet för vissa grupper af arbetare; i längden däremot skulle deras inverkan alltid visa sig välgörande, leda till ökade arbetstillfällen och ökning i stället för minskning af arbetslönen. Denna optimistiska syn på saken erfor emellertid i sin ordning ett bakslag, när Ricardo i det bekanta, i 3:dje upplagan af Principles införda kapitlet »On machinery» på ett, som det tycktes, ovederläggligt sätt påvisade, att införandet af maskiner och andra arbetsbesparande metoder understundom kan visa sig ekonomiskt fördelaktigt för arbetsgifvarna, äfven när det icke medför en ökning utan tvärtom en minskning af produktens storlek, om blott företagarens nettovinst på samma gång blir större, och att arbetarna i detta fall således icke kunna erhålla någon kompensation genom ökad efterfrågan efter andra förnödenheter.

I detta föga tillfredsställande skick har frågan allt hittills

Ayuntamiento de Madrid

befunnit sig; gränsproduktivitetsteorien skall, som jag tror, sätta oss i stånd att ställa den på en fastare basis samt ersätta det ofvannämnda vaga och delvis till och med oriktiga resonemanget genom ett bättre. I själfva verket har uttrycket »arbetets produktivitet» ingen fattbar mening, när det gäller produktionen i sin helhet; ty denna är ju alltid det förenade resultatet af arbete och naturkraft. Det är således arbetets och jordens gemensamma produktivitet, som genom maskinerna har ökats; hur stor del af ökningen, som kommer på den ena eller den andra produktionsfaktorns räkning kan icke afgöras, ja är i grunden ett meningslöst spörsmål. Först vid själfva produktionsmarginalen får arbetets, respektive jordens produktivitet en själfständig betydelse, i det de där kunna ekonomiskt ersätta eller tänkas ersätta hvarandra. Men en ökning af det samfällda produktionsresultatet på grund af tekniska förändringar i produktionen behöfver icke medföra en ökning, allra minst en likformig sådan, af samtliga produktionsfaktorernas gränsproduktivitet; det kan hända, att denna för en af faktorerna rent af går tillbaka, under det att den för en annan faktor desto mer ökas; och detta antingen så, att arbetets gränsproduktivitet ökas på bekostnad af jordens och därmed arbetslönen på jordräntans bekostnad, eller ock tvärtom jordräntan på arbetslönens. Exempel af det förra slaget borde man närmast kunna vänta i de fall, där genom en uppfinning det befintliga förrådet af naturkraft så att säga har ökats, i det vissa, förut förbisedda naturkrafter, stenkol, vattenfall o. s. v. erhålla nyttig användning, förut obrukbar jord med eller utan förberedande behandling kan göras fruktbärande, trädesbruket ersättes af växtcirkulation o. s. v. I sådana fall är det möjligt eller låter åtminstone tänka sig, att jordräntan rent af går tillbaka såväl absolut som relativt, så att hela vinsten af produktionsökningen och än mera därtill kommer arbetarna till godo. (Man kunde anmärka, att införande af sådana förändringar såsom stridande mot jordägarnes intresse aldrig skulle kunna äga rum, men denna invändning håller, som vi strax skola se, icke streck). Det motsatta resultatet skulle man kunna befara, där en uppfinning prima facie verkar till öfverflödiggörande af arbetskraft utan att väcka några nya naturkrafter till lif, t. ex. vid införandet af vissa landtbruksmaskiner, sånings-, skörde-, slåttermaskiner o. s. v., som i stor skala ersätta den mänskliga

arbetskraften med dragdjurens. Äfven här är en ökning af produktsumman naturligtvis icke utesluten (vi skola längre fram få se, att en sådan, teoretiskt taget, alltid måste äga rum); ty om man med ett mindre antal arbetare vinner samma produkt som förut, så böra ju de återstående arbetarna alltid kunna åstadkomma något, så att slutresultatet blir ett mer af produkter; men att detta resultat icke dess mindre kan stå tillsammans med en minskning, och en betydande sådan, af arbetets gränsproduktivitet, lär icke behöfva betviflas.

Man invänder visserligen här, att jordägarna icke skulle vara villiga eller ens kunna direkt in natura konsumera sina ökade ränteinkomster; de skulle därför i stället vända sin konsumtion till förfinade, förädlade artiklar och därigenom öka sin efterfrågan efter människoarbete, hvarvid arbetslönen på nytt skulle gå uppåt. Men denna omständighet är, som man lätt finner, blott af sekundär betydelse. Den kan mer eller mindre modifiera det nyss vunna resultatet, men näppeligen förvandla det i dess motsats. Det vore för öfrigt lätt att gestalta problemet så, att den nämnda omständigheten alls icke finge något spelrum; man kunde ju tänka sig ett folkhushåll, som på grund af naturförhållandena hufvudsakligen blott kan producera en eller några få stapelartiklar, och som måste tillbyta sig alla sina öfriga förnödenheter från andra orter eller länder till bytesvärden, som oberoende af dess eget görande och låtande fastställas på världsmarknaden. Eller man kunde tänka sig, att jordägarna verkligen använde sin nettoprodukt in natura till uppfödande af jakthundar, lyxhästar o. s. v. I båda fallen kan det ju icke blifva tal om någon kompensation för arbetarna i form af annan efterfrågan.

Däremot visar det sig, och detta resultat synes mig vara af stort intresse, att den af Ricardo gjorda invändningen, närmare besedd, är teoretiskt ohållbar. En minskning af bruttoproduktens storlek eller dess värde, om vi för enkelhetens skull såsom i det första af de nyssnämnda exemplen antaga bytesvärdena gifna och fasta, är under fri konkurrens otänkbar. Detta synes t. o. m. självklart, då ju enhvar, som på någon punkt vore i stånd att med de gifna produktionsmedlen åstadkomma en ökning af produktionen, skulle såsom företagare skörda vinst. Ricardo har här förgätit att draga de sista konsekvenserna ur sina egna för-

Ayuntamiento de Madrid

utsättningar, såsom jag nu vill visa. Ricardo tar visserligen sin utgångspunkt i kapitalet och dess fördelning i rörligt kapital eller lönefond samt fast kapital. Men hans resonemang är lika väl tillämpligt under den af oss valda, förenklande förutsättningen af en väsentligen kapitallös produktion och är i båda fallen utsatt för samma anmärkningar.

Vi vilja antaga, att införandet af vissa arbetssparande landtbruksmaskiner, t. ex. slåttermaskinen och hästräfsan, har åstadkommit, att en öfvervägande foderväxtodling med ladugårdsskötsel blir under eljest lika förhållanden för hvarje enskild jordbrukare mera lönande än sädesbruket, nämligen så, att produkternas bytesvärde i förra fallet visserligen blir mindre, men nettobehållningen icke dess mindre större — på grund af besparingen i arbetskraft. Närmaste följden måste då blifva, att en eller flera jordbrukare öfvergå till den mer lönande produktionsformen. Skulle nu alla de andra följa exemplet, så skulle visserligen en mer eller mindre ansenlig minskning af produktsumman eller dess bytesvärde komma att inträda, men detta sker icke. Så snart nämligen genom den försiggångna förändringen en del arbetare blifvit öfverflödiga och lönerna till följd häraf sjunkit, så blir numera, hvad Ricardo förbisåg, äfven det gamla produktionssättet, här sädesbruket, mera lönande än förr, det utvecklas till större arbetsintensitet och absorberar de lediga armarna. Man kan strängt bevisa, att ekonomisk jämvikt här nödvändigt förutsätter en delning af produktionen mellan det gamla och det nya produktionssättet, hvarvid företagarens nettovinst blir lika stor i det ena brukningssättet som i det andra, och hvarvid tillika den samfällda produktsumman eller dess bytesvärde uppnår sitt fysiskt möjliga maximum, och således definitivt har ökats, icke minskats[1].

[1] För korthetens skull anför jag endast beviset i dess matematiska form. Äro x och y antalet arbetare pr hektar i det ena och det andra produktionssättet, och produktfunktionen i ena fallet $f(x)$ i andra fallet $\varphi(y)$, samt antar man, att m hektar användas i den förra och n hektar i den senare produktionen, så ha vi att söka villkoret för, att uttrycket

$$mf(x) + n\varphi(y)$$

uppnår sitt största värde, då tillika

$$m + n = B$$

och

$$mx + ny = A,$$

där B är antalet hektar och A antalet arbetare, som i det hela äro tillgängliga för den

Den modifikation, som detta resonemang undergår, om hänsyn tages jämväl till bytesvärdets förändringar, lär icke kunna omstörta dess hufvudresultat. Vi torde alltså kunna utgå ifrån, att en maximering af produkterna under fri konkurrens i hvarje fall äger rum, men, såsom synes, kan denna mycket väl stå tillsammans med, ja betingas af, att den ena produktionsfaktorns, här arbetets, andel i produktionsresultatet minskas. Redan häraf framgår, hur svårt de misstaga sig, som i den fria konkurrensen se ett adekvat medel för åstadkommande af den största möjliga behofstillfredsställelse eller njutningssumma för samhällets alla medlemmar.

Man kunde nu föreställa sig, att nämnda resultat åtminstone icke skulle inträda, om arbetarne själfva vore företagare, liksom å andra sidan, att en produktionsförändring, som ledde till minskning af jordräntan, aldrig skulle accepteras af jordägarne såsom företagare; men såväl det ena som det andra är väl möjligt under fri konkurrens. För den enskilda företagaren, som i marknaden möter en viss bestämd jordränta eller arbetslön, blir nämligen en teknisk förändring, som ökar produktens storlek, i och för sig alltid ekonomiskt fördelaktig. Att den blir motsatsen, om alla företagare slå in på samma stråt, inverkar i allmänhet ej på den enskildes handlingssätt, därest icke öfverenskommelser, kartell o. s. v. trädt i den fria konkurrensens ställe. Märkvärdigt är i alla fall, att produktionen (åtminstone så långt den nuomtalade förutsättningen, att dess resultat är oberoende af den skala, hvari den drifves, är uppfylld), tekniskt sedt når sitt maximum vid allsidigt fri konkurrens. En sammanhållning mellan arbetarna för att höja arbetslönen, liksom mellan arbetsgifvarne-jordägarne för att sänka den och därigenom höja jordräntan, skulle bådadera alltså bidraga till en minskning af produktionsresultatet, och

---

ifrågavarande produktionsgrenen (här jordbruket). Genom differentiation och elimination fås härur med med lätthet de båda villkorsekvationerna

$$f'(x) = \varphi'(y)$$

och

$$f(x) - xf'(x) = \varphi(y) - y\varphi'(y),$$

af hvilka den förra anger, att arbetets gränsproduktivitet och därmed arbetslönen, den senare att jordräntan pr hektar blir lika i båda produktionssätten.

Den partiella öfvergången till det nya brukningssättet, som i förstone synes ägnad att minska produktsumman, leder alltså i verkligheten till dess maximerande.

Ayuntamiento de Madrid

först vid verklig social kollektivism skulle dess tekniskt eller fysiskt möjliga maximum på nytt uppnås.

Det nu sagda utesluter ingalunda, att i det stora flertalet fall uppfinningar och tekniska framsteg i och för sig kunna visa sig förmånliga i båda riktningarna, d. v. s. äro ägnade att öka såväl arbetets som jordens gränsproduktivitet och andel af produkterna. Enligt vanliga probabilitetsregler talar i själfva verket en öfvervägande sannolikhet härför, så snart ökningen af den samfällda produktiviteten är tillräckligt genomgripande. Om icke dess mindre det kolossala uppsving, som på alla produktionens områden ägt rum under, låt oss säga, de sista två århundradena, endast medfört en relativt obetydlig, ja mången gång rätt tvifvelaktig förbättring af arbetarnas villkor, under det att jordräntan samtidigt ökats till det mångdubbla, på sina ställen till det tusendubbla eller mer mot fordom, så ligger hufvudorsaken härtill i den ensidiga ökning, som samtidigt ägt rum i det ena produktionselementet, nämligen just arbetsfaktorn — genom den starka folkmängdstillväxten — en ökning som naturligtvis under eljest lika omständigheter oupphörligt minskar arbetats gränsproduktivitet och sänker arbetslönen eller, hvilket i verkligheten kommer på ett ut, ehuru det för en ytlig iakttagelse lätt bortskymmer sammanhanget, under samtidigt skeende tekniska framsteg hindrar en eljest oundviklig stegring däraf. Mot denna själfskapade olägenhet hjälper tyvärr icke ens någon kollektivism, åtminstone icke i längden.

Sammanfatta vi denna långa undersökning till ett facit, så ha vi alltså att betrakta produktionens resultat såsom beroende på en samverkan af tvenne faktorer, arbete och jord, af hvilka ingen helt, men båda delvis kunna undvaras. Ökas de samtidigt i lika grad, så växer också produktionsresultatet, åtminstone i samma, men merändels genom arbetets delning i något starkare proportion; ökas åter blott den ena af dem, så leder detta i stort sedt till en mindre än proportionell ökning af produktionsresultatet och därmed också till en mindre och mindre gränsproduktivitet för den ifrågavarande faktorn. Tekniska uppfinningar öka generellt produktionsresultatet, så att man med samma mängd af ar-

bete och jord åstadkommer ett mera af produkter; jämväl gränsproduktiviteten ökas härvid, i allmänhet för båda produktionsfaktorerna, men i vissa, kanhända ej så sällsynta, fall endast för den ena, under det att den andra faktorns gränsproduktivitet och produktandel står stilla eller går tillbaka.

Något enkelt och lättfattligt kriterium på, när det ena eller andra inträffar, kan näppeligen uppställas; i öfverensstämmelse med hvad vi nyss påvisat under kritiken af Ricardos sats, torde emellertid kunna påstås, att så snart en produktionsförändring på någon punkt föranleder arbetsgifvarne att minska antalet af sina arbetare, utan att de därtill tvungits genom en föregående lönestegring, så ligger häri ett tecken till, att arbetets gränsproduktivitet har sjunkit, och då blir också en större eller mindre definitiv lönenedsättning följden; hvaremot ett tekniskt framsteg, som är gynnsamt för arbetarna, redan från början måste ge sig tillkänna genom ökad efterfrågan efter arbetare och ökad lön. Dock gäller det sagda närmast om arbetslön och jordränta, ställda gent emot hvarandra; kapitalets uppträdande på produktionsfältet medför, såsom vi skola se, en icke oväsentlig modifikation af våra slutsatser.

II. Den kapitalistiska produktionen.

Det ligger nära till hands att jämväl på den mera eller mindre klart definierade nationalekonomiska kategori, som man kallar kapital, tillämpa den i det föregående utvecklade satsen, att hvarje produktelements andel i produktionsresultatet bestämmes af dess gränsproduktivitet. I själfva verket gjordes detta redan af v. Thünen. På samma sätt, som den sista arbetarens produkttillskott reglerar arbetslönen, skall enligt v. Thünen kapitalräntans höjd öfver hela linjen bestämmas genom den sist till användning bragta kapitaldelens afkastning. Detta kan också tyckas självklart; så länge en företagare erhåller större afkastning af det kapital, som han använder i sin produktion, än han behöfver betala i ränta för upplånadt kapital eller själf kan få, om han lånar ut sitt eget, så länge är han naturligtvis böjd att öka sin kapitalanvändning. Omvändt, ställer sig räntan på det lånade kapitalet högre än på det i produktionen använda, eller de sista delarna däraf, så inskränker han så vidt möjligt sin användning af kapital

Ayuntamiento de Madrid

till de mest nödvändiga ändamålen eller de mest lönande delarne af produktionen.

En närmare undersökning visar emellertid, att analogien i detta afseende mellan kapitalräntan å ena sidan samt arbetslön och jordränta å den andra icke är fullständig. I fråga om arbetet och jorden gäller gränsproduktivitetens lag likaväl för folkhushållet i det hela som för hvarje enskild hushållning; så länge det på en ort eller i ett land finnes en medelgod arbetare eller hektar jord, som icke förmår öka det samfällda produktionsresultatet med så mycket som motsvarar den härskande arbetslönen eller jordräntan, måste, teoretiskt taget, en sänkning af de sistnämda blifva följden. (En sak för sig blir ju sedan, att det måhända gifves en gräns, under hvilken arbetslönen fysiskt icke kan eller socialt icke får sjunka.) För kapitalet åter, såsom detta vanligen uppfattas, gäller satsen endast för hvarje enskild företagare, i det arbetslön och jordränta betraktas såsom gifna, af marknadsläget bestämda kvantiteter. Ser man åter på en ökning (eller event. minskning) af hela det samfällda socialkapitalet, så är det alls icke fallet, att den tillväxt (respekt. minskning) af hela nationalproduktionen, som härigenom åstadkommes, skulle bli normerande för kapitalräntans höjd. De nya kapitalen konkurrera nämligen i första hand med de gamla och bidraga därvid hufvudsakligen till en stegring af arbetslönens och jordräntans höjd, utan att kanhända i öfrigt synnerligen förändra produktionens tekniska villkor. Härigenom sjunker visserligen kapitalräntan; men den behöfver ingalunde sjunka till noll eller någonting liknande, äfven om det nya kapitalets produkttillskott knappt är skildt från noll. Själfva stegringen af arbetslön och jordränta har nämligen absorberat öfverflödet af rörligt kapital, så att detta numera endast är nätt och jämnt tillräckligt för produktionens behof, trots att denna i verkligheten knappast ökat sitt omfång.

Nämnda egendomliga omständighet påpekades af mig för flera år sedan i en uppsats i Conrads Jahrbücher och sedermera i mitt arbete »Ueber Wert», men hvari orsaken till den bristande analogien innerst låg, hade jag då ännu ej klart för mig. Förklaringen är dock mycket enkel, den ligger uteslutande däri, att medan arbets- och jordkraften mätas hvar och en med sin egen tekniska enhet, t. ex. arbetsdag eller arbetsmånad, hek-

Ayuntamiento de Madrid

tarår o. dyl., så plägar däremot kapitalet uppskattas efter sitt bytesvärde, vare sig i penningar eller i ett genomsnitt af produkter, med ett ord, efter en för det sjelft främmande enhet. Praktiskt taget har detta bruk naturligen stora skäl för sig, men teoretiskt sedt ligger häri en svår oegentlighet, något som äfven framhålles af Wicksteed. Det produktiva bidrag, som ett visst tekniskt kapital, t. ex. en ångmaskin, lämnar, bestämmes ju icke af, hur mycket den har kostat, utan af det antal hästkrafter den innehåller äfvensom öfverflödet eller bristen på liknande maskiner o. s. v. Skulle man därför företaga sig att uppskatta äfven kapitalet efter tekniska enheter, så vore så till vida bristen afhjälpt och full analogi för handen; men då kommer å andra sidan produktivkapitalet att sönderfalla i lika många kategorier, som det gifves olika slag af verktyg, maskiner, råprodukter o. s. v., och en enhetlig betraktelse af kapitalets roll i produktionen vore omöjliggjord. Det ges emellertid en utväg ur detta dilemma, om man nämligen tänker på de olika kapitaldelarnes gemensamma eller åtminstone likartade ursprung. Kapitalet är ju alltid sjelft en produkt, en frukt af de båda originära produktivkrafternas, arbetets och jordens samverkan. Samtliga kapitalföremål, hur olikartade de än må förefalla, låta alltid till sist upplösa sig i en viss mängd arbetskraft och jordkraft, och det enda, som skiljer denna arbets- och jordkraft från den, som vi i det föregående betraktat, är, att den förra regelmässigt tillhör äldre årgångar, under det att vi i det föregående blott sysselsatt oss med den löpande arbets- och jordkraften, som omedelbart kommer till användning för framställande af konsumtionsföremål. Men denna skillnad är tillräcklig för att rättfärdiga uppställandet af en särskild produktionskategori vid sidan af arbetet och jorden under benämningen kapital; ty genom det spatium i tid, som sålunda beredes, får den sparade arbets- och jordkraften tillfälle att ikläda sig former, som äro arbets- och jordkraften i deras råa form förvägrade, och hvarigenom den för en mängd produktiva ändamål uppnår en vida större effektivitet, såsom bland nyare författare i synnerhet Böhm-Bawerk på ett mästerligt sätt utredt och påvisat. I det hela täcker sig den följande framställningen fullständigt med grundtanken i Böhm-Bawerks kapitaluppfattning; dock synes det mig möjligt att åt denna gifva en enklare, konsekventare och därför praktiskt

Ayuntamiento de Madrid

användbarare formulering än den, som möter oss i hans berömda arbete »Positive Theorie des Kapitals», och som jag för min del efter mästarens föredöme hittills alltid följt.

Vi uppfatta alltså kapitalet såsom en enda sammanhängande, ehuru på visst sätt efter årgångar aflagrad massa af å ena sidan sparad arbetskraft, å andra sidan sparad jordkraft. Detta sistnämnda tillägg är viktigt; i själfva verket lider t. ex. den engelska nationalekonomien genomgående under felet att ha förbisett, att en del af kapitalet utgöres af sparad jordkraft. Stuart Mill rent af förnekar detta. Och dock är denna del tvifvelsutan lika viktig som den andra; om vissa finare verktyg och maskiner i allt hufvudsakligt har den mänskliga arbetskraften att tacka för sitt värde, så utgör å andra sidan husdjuren, vissa råmaterial o. s. v. typen för kapital, hvilkas värde i väsentlig mån utgöres af den däri inkorporerade jordkraften. Vildtväxande skogsträd, fisken i våra vattendrag o. s. v. äro ju t. o. m. en produkt af naturkrafterna allena. Självfallet utgöres emellertid det stora flertalet kapitalföremål af sparad arbets- och jordkraft i förening; men om än dessa beståndsdelar sålunda i verkligheten äro förenade, kunna vi begreppsmässigt lika väl skilja dem åt, som detta öfver hufvud taget låter sig göra i fråga om arbets- och jordkraften såsom produktionsfaktorer. Vi tala alltså i det följande om arbetskraftkapitalet och jordkraftkapitalet såsom för tanken åtskilda beståndsdelar af hela den konkreta kapitalmassan.

Därjämte ha vi nu att sysselsätta oss med denna massas aflagring efter tid räknadt. Äfven här vilja vi gå stegvis till målet och antaga således först, att det vid sidan af den löpande, för det innevarande årets produktion omedelbart tillgängliga arbets- och jordkraften finnes i form af olika kapitalföremål uppsparad arbets- och jordkraft från blott ett enda föregående år, samt att dessa kapitalföremål helt och hållet förbrukas i det löpande årets produktion. Naturligtvis skulle det medföra en ansenlig tillökning i produktionsresultatet, om dessa kapitalföremål jämte hela det tillgängliga förrådet af löpande arbets- och jordkraft användes till att frambringa förnödenheter, afsedda för den omedelbara konsumtionen; men i sådant fall skulle vinsten, såsom man lätt inser, vara en rent öfvergående, vunnen på bekostnad af föregående års uppoffringar, men lämnande de följande årens produktion i samma primi-

Ayuntamiento de Madrid

tiva, kapitallösa skick som från början. Följaktligen måste man föreställa sig, att af det innevarande årets arbets- och jordkraft en del i form af kapital sparas för nästa års produktion o. s. v. Och då vi för enkelhetens skull lägga stationära förhållanden till grund för våra betraktelser, så kunna vi antaga, att denna från år till år sparade arbets- och jordkraft oföränderligen är lika stor. Sedan kapitalet alltså en gång är färdigbildadt, kommer för hvarje års produktion och konsumtion till användning jämt lika mycket arbets- och jordkraft som ursprungligen, i det kapitallösa tillståndet; men då en del af denna kraft nu är sparad från föregående år, d. v. s. iklädd kapitalets form, så blir det gemensamma produktionsresultatet i allmänhet betydligt större än förut samt, åtminstone till en viss gräns, allt större, ju större del af arbets- och jordkraften, som sålunda användes i sparad form.

Hur stor del af det sålunda ökade produktionsresultatet är att tillskrifva en hvar af de samverkande produktiva faktorerna, kan äfven här icke afgöras; och man må ingalunda föreställa sig, att hela ökningen skulle tillfalla kapitalet, utan hvarje elements andel bestämmes äfven i detta fall genom gränsproduktiviteten.[1] Då nu enligt vårt antagande utbytet af en viss mängd löpande arbets- eller jordkraft mot en lika mängd sparad dylik skulle öka produktionsresultatet, så följer ju häraf utan vidare, att den sparade arbets- och jordkraftens gränsproduktivitet är större än den löpandes, åtminstone intill en viss, praktiskt icke uppnådd gräns. Denna gränsproduktivitet och den däraf bestämda produktandelen utgör nu först och främst ersättning för det i produktionen uppoffrade kapitalet självt; men den utgör tillika något mera. Då nämligen under stationära förhållanden bytesvärdet af varor och tjänster förblir oförändradt år efter år, så kan den, som i det ena årets marknad uppköper arbets- och jordkraft för att förvandla den till kapital, afsedt för nästa års produktion alltid göra sig räkning på att erhålla ett mer af produkter eller bytesvärde än han själf utgifvit. Och detta öfverskott är, hvad man kallar kapitalränta. Vi ledas ledas alltså till följande enkla definition:

Kapitalet är sparad arbetskraft och sparad jord-

[1] Våra grundvillkor: en allsidig fri konkurrens, samt att produktionen i stor och produktionen i liten skala äro relativt lika gifvande, spela naturligtvis här samma roll som vid den kapitallösa produktionen.

Ayuntamiento de Madrid

kraft; kapitalräntan utgör skillnaden mellan den sparade och den löpande arbets- och jordkraftens gränsproduktivitet.

I dessa få ord ligger i själfva verket, så vidt jag kan se, allting inneslutet, som kan anföras till förklaring af kapitalräntans fenomen. Af de bekanta tre hufvudgrunder, ur hvilka enligt Böhm-Bawerk »nutidsvarans» öfverlägsenhet i värde öfver »framtidsvaran» skulle framgå, handlar den första om det olika förhållandet mellan behof och behofstäckning i nutid och framtid, den andra om det subjektiva underskattandet af framtidens behof och öfverskattandet af dess tillgångar. Båda dessa synpunkter äro viktiga nog, men de beröra egentligen blott själfva kapitalbildningen äfvensom konsumtionslånen, som, nationalekonomiskt sedt, äro en negativ kapitalbildning, i det de minska summan af det eljest tillgängliga produktivkapitalet. Det synes mig emellertid pedagogiskt riktigast att först undersöka verkningarna af ett redan samladt kapitalförråd och först därefter de orsaker, som inverka på och eventuellt förändra storleken af dessa kapitalförråd. Återstår alltså endast Böhm-Bawerks tredje hufvudgrund, nämligen de på ett tidigare stadium tillgängliga produktivmedlens eller förnödenheternas tekniska öfverlägsenhet öfver sådana, som först längre fram blifva tillgängliga. Hans därvid förda resonnemang öfverensstämmer i det väsentliga med det, som vi här framställt, men är dock, såsom en jämförelse torde visa, betydligt mera invecklad och mindre lättfattligt än vårt. Detta torde i hufvudsak bero på, att Böhm-Bawerk försummat att lägga den så väsentligt förenklande föreställningen om stationära ekonomiska förhållanden till grund för sitt resonnerande, utan att han dock därigenom uppnår någon större grad af allmängiltighet. Han begår till och med, som mig synes, felet att vilja bevisa för mycket, då han påstår, att ett nutida produktionsmedel, t. ex. en nu tillgänglig arbetsmånad, skulle i alla afseenden vara tekniskt öfverlägsen en i framtiden tillgänglig. Så förhåller det sig väl icke; det ges ju en mängd tekniska detaljer, där den löpande arbets- eller jordkraften nödvändigt måste användas i sin ursprungliga form och ingalunda kan ersättas af sparad produktivkraft; men det är icke därpå det kommer an utan på, att gränsproduktiviteten för den senare är större; och detta beror helt enkelt på, att löpande arbets- och jordkraft är i

Ayuntamiento de Madrid

öfverflöd för handen för de förrättningar, som den ensam kan verkställa, sparad arbets- och jordkraft däremot ej i samma grad täcker behofvet i de många användningar, där den har företrädet, någonting som åter finner sin förklaring i de omständigheter, som begränsa kapitalbildningen.

Klart är, att kapitalräntan, åtminstone inom gränsen för den här betraktade ettåriga kapitalinvesteringen, enligt vår definition måste bli densamma inom alla företag och användningssätt, och att särskildt den sparade jordkraftens gränsproduktivitet och produktandel måste stå i samma förhållande till den löpande jordkraftens, som den sparade arbetskraftens till den löpande arbetskraftens. I motsatt fall skulle det ju löna sig, att nästa gång spara mer arbetskraft och mindre jordkraft eller tvärtom. I förbigående må här erinras om, att det tekniska förnyandet af kapitalet från år till år ingalunda utesluter, att kapital af den enskilde individen bildas och bevaras för kanhända lång tid framåt; han behöfver ju därvid endast uppköpa arbete och jordkraft i det ena årets marknad för att i form af verktyg, slaktdjur o. s. v. sälja dem i det följande årets och där förnya samma operation.

Mindre enkel är frågan om det inflytande, som kapitalets uppträdande kommer att ha på den löpande arbets- och jordkraftens produktandelar, m. a. o. på storleken af arbetslön och jordränta. Att deras gränsproduktivitet, såsom vi sett, blir relativt mindre än den sparade arbets- och jordkraftens, hindrar naturligtvis icke, att den förra i och för sig kan ha höjts genom kapitalanvändningen. Ja detta kunde till och med tyckas självklart: i hvarje särskildt års direkta produktion af bruksförnödenheter deltager ju den löpande arbets- och jordkraften i allt mindre mängder, ju mer det kapitalistiska produktionssättet utvidgas, och man kunde tycka, att detta nödvändigt borde ha till följd en ökad gränsproduktivitet för dessa produktionselement. Så enkel är dock saken icke. Under eljest lika förhållanden bör visserligen en relativ minskning af ett produktionselement ha till följd, att dess gränsproduktivitet ökas, men om ansamlingen af kapital, såsom oftast är fallet, går hand i hand med tekniska uppfinningar och framsteg, så kan det mycket väl tänkas, att trots den ökade kapitalanvändningen och produktionsstegringen den löpande arbetskraftens och jordkraftens eller enderas gränsproduktivitet och produktandel blir

Ayuntamiento de Madrid

mindre i stället för större. Först i den mån produktionen på ett visst tekniskt stadium blir mättad med kapital, kan man göra sig säker räkning på, att arbetslön eller jordränta, och vanligen båda, stiga i höjden, under det att kapitalräntan förminskas. Öfverflyttadt till vår terminologi vill detta säga, att den löpande arbets- och jordkraftens gränsproduktivitet ökas, under det att den sparade arbets- och jordkraftens gränsproduktivitet sjunker, så att skillnaden mellan båda successivt utjämnas och till sist skulle kunna rent försvinna, då alltså kapitalräntan hade sjunkit till noll, och kapitalistens andel i produktionen endast utgjorde ersättning för den däri nedlagda sparade arbets- och jordkraften, med andra ord för kapitalet självt.

Innan det ginge därhän, skulle emellertid i verkligheten den blott ettåriga kapitalinvesteringen till största delen redan ha gifvit rum för en mera långvarig. Vi måste därför nu ytterligare undersöka betingelserna för denna sistnämnda företeelse; men det är tillräckligt, om vi därvid inskränka oss till att betrakta uppsparandet af arbetskraft och jordkraft för intill två år i förväg, alltså den ett- à tvååriga kapitalinvesteringen. Hvad vi därom ha att säga, låter nämligen lätt utsträcka sig till att omfatta hur långvariga produktionsprocesser och kapitalinvesteringar som helst. Äfven här se vi bort ifrån den öfvergångsperiod, under hvilken kapitalet för första gången bildas och fördelas öfver hela produktionsperioden och se blott på förhållandena, sådana de gestalta sig, sedan full ekonomisk jämnvikt på nytt uppnåtts. Jämte den löpande arbets- och jordkraften samverka alltså nu i hvarje års produktion en viss mängd dylik, som sparats och kapitaliserats under såväl det föregående som det därförut gångna året. Å andra sidan måste då, om stationära förhållanden skola kunna äga rum, af det löpande årets arbets- och jordkraft tvenne par, mot de förra noggrant svarande mängder frändragas årets egen direkta produktion af konsumtionsförnödenheter för att i stället komma till användning, det ena paret under det följande och det andra under det därpå följande årets produktion. Men därmed är raden af kapitalgrupper här icke afslutad, utan samtidigt finnes en grupp arbets- och en dito jordkraft, som sparats under föregående år, men äro afsedda att tjäna först nästkommande års produktion och som därför under det inne-

Ayuntamiento de Madrid

varande året blott äro att betrakta såsom ett slags transitogods[1]. På samma sätt skulle, om kapital sparas för 3 år i taget det i hvarje ögonblick befintliga arbetskraftkapitalet sönderfalla icke blott i 3, utan i $3+2+1=6$ distinkta grupper och desslikes vid långvarigare kapitalinvesteringar, så att antalet kapitalgrupper så att säga växer både på höjden och bredden eller kvadratiskt i förhållande till antalet årgångar. Detta gäller naturligtvis äfven om jordkraftkapitalet och är, såsom vi straxt skola finna, en omständighet af stor vikt[2].

[1] I verkligheten äro de olika årsgrupperna af kapital icke alltid strängt åtskilda utan ofta förenade i ett och samma kapitalföremål. Härom mera längre fram.

[2] Uppfattningen af det sagda skall måhända kunna underlättas genom följande grafiska framställning, afsedd att åskådliggöra produktionen under år 1900. Vi tänka oss innevarande års originära förråd af arbetskraft och jordkraft representeradt genom två rektanglar, och låta vid den blott ettåriga kapitalinvesteringen styckena till vänster af dessa rektanglar beteckna den del af sagda produktionskraft, som under året kommer till direkt användning, styckena till höger åter, den från föregående år sparade arbets- och jordkraften, som under innevarande år förbrukas, och de därmed lika stora, ofvanpå ställda rektanglarna, den del af det innevarande årets arbets- och jordkraft, som först nästa år kommer till direkt användning

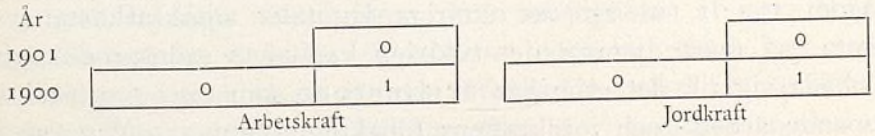

De följande figurerna, som återge förrådet af löpande samt sparad arbets- och jordkraft i närvarande stund vid den ett- å tvååriga, resp. den ett-, två- å treåriga kapitalinvesteringen, torde förstås af sig själfva; siffrorna 1, 2, 3 utmärka, att den ifrågavarande

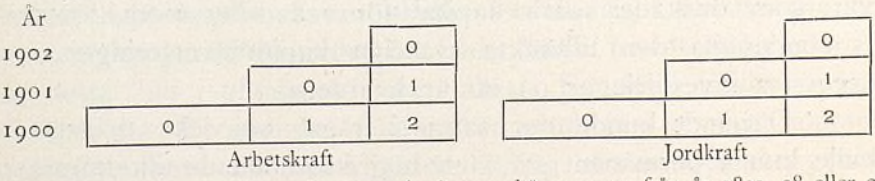

kapitalgruppen är 1, 2 eller 3 år gammal, d. v. s. härstammar från år 1899, 98 eller 97; med 0 betecknas den löpande arbets- och jordkraften, vare sig den kommer till användning för årets direkta produktion eller är i färd med att sparas och kapitaliseras för de

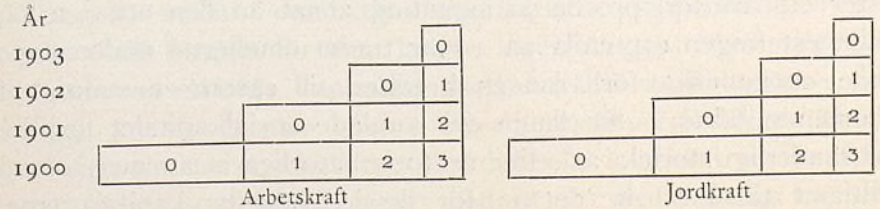

följande årens produktion. De till vänster stående årtalen tänkas utmärka det år, då de på samma horisontallinje befintliga krafterna komma till användning för produktion af bruksförnödenheter.

Ayuntamiento de Madrid

Återvända vi till vår ett- à tvååriga kapitalinvestering, så är det tydligt, att äfven den för två år sparade arbets- och jordkraften kommer att aflönas efter sin gränsproduktivitet. Betänker man nu, af hvilken ytterst primitiv beskaffenhet de redskap, husdjur o. s. v. skulle vara, som kunde stå tillsammans med en blott ettårig kapitalinvestering, och hvilken ofantlig förbättring i produktionens teknik, som öfvergången till en tvåårig kapitalinvestering på en mängd områden skulle medföra, så är det lätt att inse, att det tvååriga kapitalets gränsproduktivitet inom betydligt vida gränser kan bli högre än såväl det ettåriga kapitalets, som den löpande arbets- och jordkraftens. Men därmed är icke sagdt, att en tvåårig kapitalinvestering skulle löna sig i alla sådana fall. Om detta skall bli händelsen måste fastmer de nämnda tre storheterna stå till hvarandra i ett visst bestämdt förhållande motsvarande det som äger rum vid ränteberäkning vid sammansatt ränta. M. a. o. om det ettåriga kapitalets, den för ett år sparade arbets- och jordkraftens, gränsproduktivitet förhåller sig till den löpande kraftens såsom $1{,}05 : 1$, så att det ettåriga kapitalet alltså afkastar 5 % ränta, så måste jämväl det tvååriga kapitalets gränsproduktivitet förhålla sig till det ettårigas åtminstone som $1{,}05 : 1$ och till den löpande arbets- och jordkraftens följaktligen som $(1{,}05)^2 : 1$, så att det tvååriga kapitalet alltså afkastar åtminstone $10\,{}^1/_4$ % ränta, nämligen i ett för allt. Detta är tydligt, ty annars skulle ju en hvar, som önskade spara kapital för 2 år eller mera, föredraga att sönderdela den tilltänkta tvååriga kapitalinvesteringen i två successiva investeringar på ett år hvardera.

Däremot kunde det sättas i fråga, om icke tvåårsräntan skulle kunna permanent stå i ett högre förhållande till ettårsräntan än det nämnda; utjämningen åt motsatt håll kan ju nämligen icke lika omedelbart äga rum; ty de, som önska återse sitt kapital redan efter ett års förlopp, ha ju ingenting annat än den ettåriga kapitalinvesteringen att välja på. Här träder emellertid under utvecklade ekonomiska förhållanden krediten till såsom en mäktigt utjämnande faktor. Så länge det samlade socialkapitalet förblir af oföränderlig storlek år efter år (och naturligtvis än mer, om det alltjämt tillväxer) är det ju för de individuella kapitalägarne i grunden likgiltigt, för hur lång tid kapitalinvesteringen sker; gent emot de personer, som under årets lopp önska inkalla och konsu-

Ayuntamiento de Madrid

mera sitt kapital eller en del däraf, skulle ju då, enligt vårt antagande, stå andra, hvilka samtidigt önska bilda nytt kapital af samma belopp, och öfverflyttningen af kapitalbesittning från de förra till de senare, samt af dess ekvivalent i bruksförnödenheter från de senare till de förra, kunde ju då ske genom en enda kreditoperation, utan att något verkligt kapital samtidigt i teknisk mening behöfde frigöras. Räntefoten för långa och korta lån tenderar ju också i verkligheten till likhet; den skillnad, som faktiskt består, torde närmast vara att uppfatta som en ökad riskpremie för de långa lånen. Har nu denna utjämning ägt rum, så utgör också, såsom man lätt kan öfvertyga sig, den hvarje år uppstående kapitalprofiten, d. v. s. det omtalade öfverskottet i gränsproduktivitet för samtliga de under året förbrukade kapitalgrupperna, tillika *ett års ränta* på hela det samlade kapitalets bytesvärde, i det hvarje kapitalgrupp anses representera värdet af den därpå nedlagda arbets- och jordkraften *med upplupen ränta*.

Det befintliga kapitalet kommer sålunda att fördela sig på ett och tvååriga investeringar, (från möjligheten af mera långvariga sådana se vi ju för ögonblicket bort) och detta i en viss bestämd proportion, så att nämnda förhållande mellan gränsproduktiviteterna jämt uppfylles. Växer kapitalet, d. v. s. ökas mängden af från år till år sparad arbets- eller jordkraft eller bådadera, så kunde man föreställa sig, att äfven det nytillkomna kapitalet, och sålunda definitivt hela kapitalmassan skulle fördela sig i samma proportion som det gamla kapitalet på båda dessa investeringsperioder. Men detta blir i allmänhet icke fallet. En dylik tillväxt måste ju enligt det föregående medföra en sänkning af den sparade produktivkraftens och samtidigt en ökning af den löpandes gränsproduktivitet. Därest nu icke nyssnämnda sänkning i exceptionellt hög grad träffar just den tvååriga produktivkraften, så kommer förhållandet mellan de båda kapitaldelarne uppenbarligen att förryckas till förmån för den längre investeringen; såväl det tvååriga som det ettåriga kapitalets ränta har blifvit sänkt; men det tvåårigas är, såsom man genom ett sifferexempel lätteligen öfvertygar sig om, nu mycket mer än dubbelt, kanske tre eller fyra gånger så hög som det ettårigas: med ett ord, den tvååriga kapitalinvesteringen lönar sig relativt bättre än förut och blir utsträckt till områden för hvilka den förut var främmande, under det att den

Ayuntamiento de Madrid

ettåriga kapitalinvesteringen ökas relativt föga eller ock rent af går tillbaka. Detta har nu en viktig följd med hänsyn till den löpande arbets- och jordkraften. En ökad kapitalinvestering är ju i och för sig ägnad att minska den för hvarje års direkta produktion tillgängliga mängden af löpande arbets- och jordkraft och därmed höja deras gränsproduktivitet. Blir emellertid en relativt större andel än förut af detta kapital placerad i tvååriga investeringar och sålunda fördelad i två lika grupper, som blott hvartannat år komma till användning, så minskas uppenbarligen, åtminstone relativt, den under hvarje år förbrukade mängden af sparad arbets- och jordkraft; men därmed minskas ju också den del af den löpande arbets- och jordkraften, som hvarje år behöfver sparas och kapitaliseras för att ersätta det förbrukade; en större del blir öfrig för det löpande årets direkta produktion af bruksförnödenheter, men därmed går också gränsproduktiviteten tillbaka. I kapitalets egenskap att, när det växer, växa så att säga mera på höjden än på bredden ligger alltså en motvikt mot tillväxtens tendens att höja arbetslöner och jordränta.

Under eljest lika förhållanden kan emellertid, såsom man lätt finner, sistnämnda tendens aldrig helt tillintetgöras; arbetslön och jordränta ha i följd af kapitalökningen definitivt tillväxt, ehuru icke så mycket, som man i förstone kunde tro, att de skulle göra. Men annat blir förhållandet, om, såsom mycket lätt kan hända, en eller annan teknisk uppfinning gör den långvarigare kapitalinvesteringen, äfven utan någon samtidig kapitalökning, mera lönande (alltså absolut mera lönande) än förut. Följden häraf måste ju med nödvändighet blifva en minskning af kapitalets bredddimensioner: en ökad mängd af den löpande arbets- och jordkraften blir följaktligen tillgänglig för hvarje års direkta produktion, och ehuru detta icke med nödvändighet behöfver medföra, att deras gränsproduktivitet och produktandelar minskas — ty hela den samfällda produktionen har ju samtidigt genom den tekniska uppfinningen ökats — så kan det förra tydligen mycket väl bli händelsen[1]. Kapitalisten-spararen är sålunda i grunden arbetarens

[1] Att »förvandlandet af rörligt kapital till fast», d. v. s. utbytandet af kortvariga kapitalinvestitioner mot mera långvariga mången gång kan bli till skada för arbetarne, är sålunda otvifvelaktigt; men Ricardo misstog sig i sin tro, att nämnda följd vore beroende af, att själfva bruttoproduktens summa samtidigt undergår en minskning. Detta är, såsom äfven här lätt kan bevisas, teoretiskt otänkbart. Bruttoprodukten tenderar under fri konkurrens i stort sedt alltid till det maximum, som med de befintliga produktionsmedlen är fysiskt möjligt att uppnå.

Ayuntamiento de Madrid

vän; men den tekniske uppfinnaren är icke sällan hans fiende. De stora industriella uppfinningar, genom hvilka produktionen tid efter annan revolutionerats, ha i sin första början erfarenhetsmässigt bragt en mängd arbetare till tiggarstafven, under det att de skyhögt stegrat kapitalisternas vinster; detta förhållande behöfver man alls icke bortförklara under åberopande af »ekonomisk friktion» o. dyl., ty det står i full öfverensstämmelse med en rationellt förd teori. Blott är det icke egentligen kapitalet, som här har skulden, och i den mån kapitalsamlandet fortgår, godtgöras i själfva verket de nyssnämnda olägenheterna; kapitalräntan sjunker, och arbetslönen stiger i höjden — åtminstone såvida icke arbetarne samtidigt genom en stark folkökning för sin del omintetgöra detta resultat.

Härmed är grundstommen till vår kapitalteori i själfva verket redan färdig. De komplikationer, som man ytterligare måste taga hänsyn till, om man från den abstrakta teorien vill öfvergå till det ekonomiska samhällslifvets konkreta företeelser äro icke af principiell art och erbjuda särskilda för en behandling i matematisk form föga svårighet. Den viktigaste bland dem består däri, att å ena sidan arbets- och jordkraft af flera årgångar äro inkorporerade i ett och samma kapitalföremål, äfvensom å andra sidan, att ett kapitalföremål icke, så som vi hittills förutsatt, blir i sin helhet förbrukadt i ett enda års (direkta) produktion, utan ofta tjänstgör under flera, stundom en längre följd af år, så att den på föremålet nedlagda produktivkraften först successivt kommer till användning. Hur stor del och hvilken del däraf, som hvarje särskildt år förbrukas, kan i allmänhet icke afgöras. Icke dess mindre måste äfven här gränsproduktivitetens lag vid ekonomisk jämvikt vara strängt uppfylld, ty i motsatt fall måste det löna sig att på någon punkt af produktionen tillsätta mer eller mindre af produktivkraft antingen så, att man samtidigt minskade eller ökade de vid en annan tidpunkt tillsatta produktionselementen, eller ock så, att kapitalföremålets kvalitet förhöjdes eller förringades. En maskin har t. ex. förfärdigats under loppet af fyra år och användes sedan i tio år, innan den måste kasseras. Hade nu under första produktionsåret ytterligare en dags arbete tillsatts, så hade maskinens användbarhet ökats med, låt oss säga, tre löpande arbets-

Ayuntamiento de Madrid

dagars värde under sista brukningsåret. M. a. o., den nämnda arbetsdagen hade förräntats med c:a 8 %, då ju $(1{,}08)^{13} = 3$. Denna räntesats måste öfverensstämma med den i folkhushållet härskande räntefoten, ty vore den högre, så skulle det löna sig att i framtiden tillsätta mer arbete på det i fråga varande slaget maskiner; vore den åter lägre, så blefve det i allmänhet fördelaktigt att i framtiden nöja sig med dylika maskiner af ringare kvalitet och mindre användbarhet, men som också hade kostat mindre arbete eller jordkraft för sitt framställande.

En annan sak är visserligen, att somliga kapitalinvesteringar, t. ex. i hus, vägar, vissa jordförbättringar o. s. v. nå en så hög ålder, att den teoretiskt fordrade justeringen af kapitalföremålen i fråga till kvantitet och kvalitet blir praktiskt outförbar. Därest man alltså ej vill utsträcka betraktelsen till tidrymder, i hvilka århundraden ingå såsom små episoder, måste man åtnöja sig med att konstatera, att en tendens, men måhända mycket ofullkomligt realiserad, ständigt gör sig gällande i ofvan antydda riktning. Framför allt gäller detta förbehåll om perioder af stark industriell utveckling, i hvilka den ekonomiska jämvikten vanligen lyser genom sin frånvaro.

Det vore af stort intresse att från den här framställda teoriens ståndpunkt granska de många, ännu ej fullt utdebatterade tvistefrågorna rörande kapitalet. T. ex.: om jordförbättringar böra räknas till kapitalet eller till jorden själf; om boningshus och andra varaktiga bruksföremål äro kapital i teknisk-social mening eller blott i privatekonomisk; om arbetarnes underhållsmedel böra hänföras till kapitalet, och i sammanhang därmed, om arbetslöner har sin källa i kapitalet eller i de år efter år framställda produkterna, samt i hvad mån den s. k. lönefonds- (bättre: löne- och jordräntefonds-) teorien kan och bör upprätthållas.

För att icke bli för vidlyftig måste jag dock förbigå denna diskussion — hvilken för öfrigt skulle visa, att hela tvisten mången gång endast hvilar på en oklar formulering af tvistepunkten — för att till sist nämna några ord om kapitalbildningens problem. Kapitalbildningen är i våra samhällen hufvudsakligen en privatekonomisk affär, ehuru äfven staten stundom samlar kapital. Teoretiskt taget skulle nu individen alltid drifva sin kapitalbild-

Ayuntamiento de Madrid

ning (eller eventuelt sin kapitalförbrukning) till den punkt, der de sparade föremålens gränsnytta i nutid och framtid blifva lika. Genom uppoffrande af 1 krona i år kan han t. ex. beräkna att erhålla 2 kr. efter tio år; frågan blir alltså, om en 2-krona då kommer att ha större eller mindre subjektivt värde för honom än en en-krona nu. Svaret härpå är naturligtvis beroende af en mängd omständigheter, bl. a. af de besparingar, som personen i fråga är sinnad att företaga under de närmast följande åren. Särskildt må framhållas, att räntefotens höjd härvidlag inverkar på ett dubbelt sätt: en hög räntefot ökar provenyn af de nutida besparingarna och därmed af deras gränsnytta i framtiden, men å andra sidan gör den vid samma grad af sparsamhet försörjningen i framtiden rikligare och sänker därigenom för individen framtidsvarans gränsnytta. Den sistnämnda tendensen kan t. o. m. upphäfva den förra, så att för vissa individer en låg räntefot snarare än en hög kan verka såsom en sporre för samlandet af besparingar. Den individuella kapitalbildningen är således ett ganska invecklad fenomen. Se vi däremot på samhället i det hela och tänka oss dess ekonomiska förhållanden såsom tillnärmelsevis stationära, så vill det synas, som om full ekonomisk jämvikt aldrig skulle kunna inträda, och således kapitalbildningen icke kunna upphöra, förr än kapitalräntan sjunkit till noll, och därmed det årliga produktionsresultatet nått sitt fysiskt möjliga maximum. Så länge nämligen den sparade arbets- och jordkraften lämnar ett än så litet öfverskott i gränsproduktivitet öfver den löpande arbets- och jordkraften, måste för genomsnittsindividen en nutida uppoffring, blott den ej är allt för stor, leda till en mer än motsvarande ersättning i framtiden.

Om emellertid detta af nationalekonomerna så länge förutsagda framtidsideal fortfarande dröjer att förverkliga sig, så ligger orsaken härtill antagligen i två omständigheter. Dels det nyss påpekade förhållandet, att kapitalbildningen är lagd i de enskilda samhällsmedlemmarnes hand. Individen är, såsom Böhm-Bawerk framhåller, i stort sedt alltid böjd att underskatta framtidens behof eller öfverskatta dess hjälpmedel, förmodligen mest därför, att denna framtid är så osäker; han vet ju icke ens, om han själf eller de, för hvilkas väl han intresserar sig, skola få något gagn af hans uppoffringar, och äfven om kapitalsamlandet i stort sedt

Ayuntamiento de Madrid

alltid leder till produktionsresultatets ökning, så finnes ju ingen visshet för, att det företag, i hvilket han själf nedlägger sina besparingar, skall höra till dem som lyckas. I båda dessa afseenden synes det kollektiva systemet vara öfverlägset det privatekonomiska och erbjuda garanti för en mera energisk kapitalbildning än detta.

Men härtill kommer, såsom en antagligen än viktigare orsak, att nutidens samhällen, åtminstone hittills, i så hög grad afvikit från den stationära typen. Tekniska framsteg och folkmängdens tillväxt leda, såsom vi sett, hvar för sig — de förra i regeln, den senare undantagslöst — till en stegring af kapitalräntan; trots en fortgående kapitalbildning hinner kapitalet alltjämt icke med att mätta en produktion, hvars omfång ständigt ökas. Synnerligen drastiskt visar detta sig i uppblomstrande kolonialländer, där räntan ofta kan nå en fabelaktig höjd.

Men det är tydligt, att allt sådant endast är undantagsförhållanden, hvilka förr eller senare, antagligen redan under loppet af det nu ingående århundradet, skola komma att lämna rum för en, åtminstone kvantitativt, vida långsammare utveckling och kanhända för fullt stationära förhållanden. Därmed kommer då äfven kapitalräntan att gå ner, så att den både relativt och absolut kommer att få nöja sig med en ganska ringa andel af produktionsresultatet. Kapitalets roll i produktionen är naturligtvis därmed icke utspelad, tvärtom har den nått sin största möjliga vikt och betydelse, men kapitalet lämnar då, liksom jorden, där den förekommer i ymnighet, sina produktiva tjänster gratis eller mot en högst ringa ersättning; det kapitalistiska produktionssystemets fulländning, ehuru i allt annat så olika den primitiva, kapitallösa produktionen som möjligt, liknar den däri, att arbetet och jorden ensamma eller så godt som ensamma få sins emellan dela produkterna.

Detta tillstånd är emellertid icke särdeles önskvärdt. Klyftan mellan de besittande och de egendomslösa klasserna måste bli hardt när oöfverstiglig, när jorden, kapitaliserad efter en ytterst låg räntefot, får ett nästan oändligt stort bytesvärde. Redan nu torde största delen af hvad som i dagligt tal kallas kapital och kapitalränta i själfva verket vara jord och jordränta, och nationernas s. k. årliga besparingar bestå till stor del i den fortgående

Ayuntamiento de Madrid

ökningen af jordens kapitalvärde. Härtill kommer vinsten på de många olika slagen af monopol, hvilka, såsom vi förut visat, ofta endast grunda sig på ett försprång i tid, som konkurrensen icke förmår att utjämna.

Det är alltså långt ifrån, att kapitalräntans sjunkande skulle, såsom man stundom menat, innebära en lösning af det sociala problemet. Den undanröjer endast den ena, och detta den minst ovärdiga, bland de rivaler, som med arbetet täfla om afkastningen af den sociala produktionen, men blott för att dess kraftigare stödja den inkomsttitel, som i etiskt hänseende väl är den mest omtvistliga, nämligen den, som allenast grundar sig på privatbesittningen af naturkrafterna eller den därmed närmast jämförliga besittningen af de faktiska monopolen.

Ayuntamiento de Madrid

Till afslutningen af den tyska myntreformen.

Af G. Cassel.

Grundandet af ett enhetligt tyskt rike 1870—71 fordrade som nödvändig konsekvens ett enhetligt myntsystem. I Nordtyskland räknade man vid denna tid i Thaler, i Sydtyskland i Gulden, åtskilliga andra myntenheter att förtiga. Öfver allt (med undantag af i Bremen) rådde silfvermyntfot. Då man nu öfvergick till guld, blef det myntreformens uppgift att småningom indraga det i de olika staterna cirkulerande silfret och ersätta detsamma med riks-silfverskiljemynt i mån af behof, men för öfrigt med guldmynt, som naturligtvis skulle bli det enda kurantmyntet. De många olika mynt, som ej tillhörde thalerfoten, voro snart indragna; men af thaler funnos, trots de stora utpräglingarne af nya skiljemynt och trots de ständigt fortsatta försäljningarne, alltjämnt betydande mängder.

Inalles hade man tills 1879 sålt c:a 640 mill. mark gamla silfvermynt (enligt det gamla silfverpriset) och därför erhållit c:a 567 mill. mark; alltså hade en förlust af ungefär 70 mill. mark uppstått. I maj 1879 lät nu Bismarck plötsligt inställa silfverförsäljningarne, under förklaring att han ej ville bära ansvaret för de stora förluster, som vid det rådande låga silfverpriset uppstodo. Denna eftergift åt den börjande bimetallistiska rörelsen skulle komma att kosta Tyskland bortåt 170 mill. mark. Det dåvarande thalerförrådet kan skattas till c:a 445 mill. mark (1 thaler = 3 mark), hvilket vid ett silfverpris af ungefär 50 pence per uns representerade ett värde af rundt 370 mill. mark. Vid det nuvarande silfverpriset af 27 pence återstår häraf ett värde af c:a 200 mill. mark.

Ayuntamiento de Madrid

Inställandet af silfverförsäljningarne afbröt den så kraftigt påbörjade myntreformen, och Tyskland stannade på det halfhetsstadium, som fått namnet »haltande guldmyntfot». Thalern behöll nämligen allt jämnt sin karakter af kurantmynt, i det den fortfor att vara obegränsadt lagligt betalningsmedel.

Redan vid myntreformens början visade thalern en tydlig tendens att samla sig i riksbankens kassor. Ännu vid slutet af förra året besatt banken 164 mill. mark af detta mynt. Då guldförrådet samtidigt uppgick till endast 469 mill. mark och skiljemynten till 68 mill. mark, så ser man, att en rätt betydlig del af riksbankens s. k. metalliska kassa bestod af ett undervärdigt mynt med tvångskurs. I förra hälften af 90-talet, då banken förfogade öfver rikliga guldförråd, hade denna utspädning med thaler mindre vikt. Men sedan 1895 ha som bekant den tyska industriens och den internationella penningmarknadens anspråk försatt banken i ett väsentligen sämre läge. Därmed framträdde olägenheterna af thalerförrådet i sin fulla skärpa. Då riksbanken som sin hufvuduppgift ställt sig upprätthållandet af landets guldmyntfot, så kunde den tydligen ej göra bruk af sin lagliga rätt att inlösa sina sedlar med thaler; den har heller aldrig gjort det. Men under sådana förhållanden utgjorde thalerförrådet, i den mån det icke fann användning som skiljemynt, endast till namnet en täckning för bankens utelöpande sedlar; i verkligheten var det ingenting mer än en död ballast.

Att återgå till politiken från 70-talet, att med kraft bringa myntreformen till afslutning var grundtanken i det lagförslag, som regeringen på hösten 1899 framlade för riksdagen. I viss mån kan detta förslag betraktas som en fortsättning på den reform af banklagstiftningen, som nyss förut genomförts, och som väsentligen gick ut på att stärka den institution, som uppehåller landets guldmyntfot. Denna politik betecknar det definitiva uppgifvandet af de bimetallistiska sympatierna från 80-talet, det principiella erkännandet af guldets seger. Ännu efter inställandet af de indiska silfverpräglingarne och Shermanlagens upphäfvande kunde en tysk silfverkommission tillsättas. Men sedan den bekanta amerikanska delegationens ansträngningar strandat på Indiens ovilja att åter öppna sina myntverkstäder för silfret eller fastmer på detta lands bestämda afsikt att öfvergå till guldmyntfot, var bimetallismen så

Ayuntamiento de Madrid

som praktisk politik död. Tyska regeringen drog endast konsekvenserna af sakernas verkliga läge.

Jag har för ett år sedan i denna tidskrift sökt ge en bild af den då genomförda bankreformen. En öfverblick af de förändringar i myntlagen, som nyligen fastställts, ansluter sig naturligt härtill och torde, då den liksom min förra uppsats i alla punkter direkt hvilar på officiella källor, möjligen kunna påräkna intresse äfven från deras sida, som genom tidningspressen redan känna sakens allmänna förlopp.

* * *

Som närmaste anledning till sitt reformförslag angaf regeringen den rådande bristen på skiljemynt. I myntlagen af den 9 juli 1873 var stadgadt, att »tills vidare» utpräglingen af silfverskiljemynt ej skulle få öfverskrida 10 mark för invånare. Denna föreskrift hade en allt igenom provisorisk karakter, ty man hade på den tiden ingen som helst erfarenhet af hur mycket skiljemynt landets rörelse skulle kräfva efter införandet af guld som kurantmynt. Den stora mängd af äldre silfvermynt, som ännu fanns kvar i rörelsen, fordrade också en viss försiktig begränsning i utgifvandet af de nya skiljemynten. Denna begränsning har emellertid under senare år visat sig synnerligen hindersam för ett riktigt tillgodoseende af rörelsens behof. Regeringen måste anstränga sig för att så fullständigt som möjligt utnyttja sin med befolkningstillväxten växande utmyntningsrätt, utan att ändå lyckas tillfredsställa den ständigt stigande efterfrågan på skiljemynt, särskild 1-, 2- och 5-markstyckena.

Det tyska penningväsendets organisation tillåter att med stor säkerhet bedöma rörelsens behof af olika myntslag. Sin uppgift att reglera penningcirkulationen i landet fyller riksbanken genom att å ena sidan utan hvarje begränsning mottaga alla tyska pengar i betalning, alltså äfven skiljemynt till högre summor än 20 mark; å andra sidan så vidt tillgångarne medge tillhandagå med de myntslag som efterfrågas. Då nu banken besitter 282 anstalter med dylik växlingskassa, utbredda öfver hela landet, så kan man med stor säkerhet påstå, att den allmänna rörelsen vid hvarje tidpunkt är i besittning af just den myntmassa, som den önskar, eller att, där något som helst behof är otillfredsställdt,

Ayuntamiento de Madrid

detta genast visar sig i bankanstalternas regelbundna rapporter till centralförvaltningen om deras behof af olika mynt. Under inga omständigheter är det möjligt att påtränga rörelsen för mycket skiljemynt: risken af en för stor utprägling af ett starkt undervärdigt skiljemynt[1] är förebyggd.

Med hjälp af denna utmärkta barometer för efterfrågan på olika myntsorter var nu regeringen i stånd att siffermässigt konstatera en brist i tillgången på 1-, 2- och 5-markstycken, å andra sidan ett alldeles bestämdt öfverflöd på thalerstycken. Af detta senare mynt beräknades återstå ännu c:a 360 mill. mark, hvaraf, som redan nämndt, nära hälften plägade ligga i bankens kassor. Naturligtvis låg det i bankens intresse att så vidt möjligt bringa sina thaler ut i rörelsen; den hade också på alla sätt försökt det, t. ex. genom att låta betala postanvisningar, löner o. s. v. i thaler; men utan resultat: thalerna strömmade alltjämnt tillbaka. Regeringen måste häraf dra den slutsatsen, att thalerna äro ett mindre omtyckt betalningsmedel. Detta bestreds dock i riksdagen: man vädjade till hvars och ens erfarenhet och fann thalern i allmänhet mycket omtyckt. Här visar sig hur missledande det är att i sådana frågor stödja sig på det personliga omdömet hos de högre klasserna. För min egen del måste jag tillstå, att 5-markstyckena förefalla mig vara ett högst obekvämt mynt, som man knappast kan få in i en civiliserad portmonnä. Men arbetarne i de westfaliska och sachsiska industridistrikten tänka annorlunda, och i dylika frågor ger den stora massans smak utslaget.

För att bringa myntcirkulationen i öfverensstämmelse med efterfrågan behöfdes tydligen endast en omprägling af thalerstycken till skiljemynt, men denna kunde icke försiggå utan en höjning af präglingsrätten för silfverskiljemynt utöfver den ofvan nämnda gränsen 10 mark för person. Det uppstod alltså den frågan: hur mycket sådant skiljemynt behöfver den tyska rörelsen? Tillsammans med thalerna, som ju för närvarande funktionera som skiljemynt, funnos för person ungefär 16 mark. Men från den utelöpande thalermängden måste afdras den del, som ligger i riksbanken och som icke heller där tjänar som växlingskassa. Banken beräknar, att den behöfver 180 mill. mark skiljemynt som rörelsefond. Den 30 december 1899 besatt banken emellertid 231 mill.

[1] 1 mark är vid ett silfverpris af 27 pence värd ungefär 41 pfennig.

Ayuntamiento de Madrid

mark skiljemynt och thaler tillsammans. Ungefär 51 mill. mark utgjorde alltså den döda fond af thaler, som onödigtvis betungade banken och som tydligen måste afdragas från den utelöpande mängden silfvermynt, då man vill beräkna den behöfliga mängden skiljemynt. För person gör detta ett afdrag af ungefär 1 mark. Behofvet af silfverskiljemynt skulle således varit c:a 15 mark för person. Regeringen kom med en något annan räkning till siffran 14,4 mark och föreslog — med en kanske något öfverdrifven försiktighet — att höja präglingsrätten till 14 mark. Detta ändrades dock af riksdagen till 15 mark.

Det kan synas underligt att ett så rent praktiskt, man kunde säga nyktert förslag skulle stöta på en liflig opposition. Men detta förklaras däraf, att lagen betydde en afslutning af myntreformen, ett principiellt och definitivt fastställande af guldmyntfoten. Bimetallismens förkämpar gjorde en sista kraftansträngning för att rädda den dubbla myntfot, som hittills — ehuru väl blott formellt — rådt i Tyskland. Man framhöll från denna sida, att riksbanken väl kunde behöfva anlita det stöd, som thalerns ägenskap af lagligt betalningsmedel skänkte. Det afgjorda försvagandet af bankens ställning under de senaste åren var därvid ett godt vapen i oppositionens händer. I själfva verket kan det icke kallas en säker ställning att med ett guldförråd af 469 mill. mark ha att ansvara för inlösen af 1,359 mill. mark sedlar, 476 mill. mark andra à-vista-förbindelser[1] samt c:a 500 mill. mark utelöpande skiljemynt. Skulle nu härtill thalerna sättas ur kurs och till största delen ompräglas till skiljemynt, så skulle bankens ansvarssumma komma att höjas med ytterligare dryga 300 mill. mark. Häremot invändes af myntreformens vänner, att förslaget var ägnadt att stärka banken, som ju befriades från en onyttig ballast af thaler, hvilka den ändå aldrig kunde använda som lagligt betalningsmedel.

Vidare invände oppositionen, att de i regeringsförslaget planerade silfverförsäljningarne och motsvarande gulduppköpen ytterligare skulle försämra marknaden för silfver — en alldeles orimlig invändning, då det här rörde sig om en försäljning af c:a

[1] Dessa siffror äro särskildt ogynnsamma, då de härröra från ultimo december (1899), en dag då banken som bekant alltid är starkt anlitad.

Ayuntamiento de Madrid

30,000 kilogram om året gentemot en årsproduktion, som för närvarande torde uppgå till c:a 5 mill. kilogram.

* * *

Man skattade som redan nämts den kvarvarande thalermängden till 360 mill. mark. Regeringen föreslog att häraf i mån af behof omprägla 300 mill. mark. Då nu skiljemynten utprägglas 10 % mindrevärdiga i förhållande till thalern, så skulle häraf erhållas 333 mill. mark skiljemynt. De öfriga 60 mill. mark thaler ville regeringen småningom försälja: härför borde enligt det nuvarande silfverpriset inflyta 26 à 27 mill. mark. Förlusten skulle således jämt täckas af vinsten på skiljemyntsutmyntningen. M. a. o. det utelöpande silfrets totala undervärdighet skulle förbli oförändrad [1].

I riksdagen höjdes som nämndt utpräglingsgränsen från 14 till 15 mark. Vid en förhöjd utprägling af skiljemynt måste mer thaler förbrukas: en höjning med 5 mark betyder vid Tysklands nuvarande befolkning en utprägling af c:a 275 mill. mark. Då dessutom befolkningen växer med ungefär 700,000 personer om året, växer redan härigenom behofvet af skiljemynt med c:a 10 mill. mark om året. På tolf år borde således 400 mill. mark nya skiljemynt kunna behöfvas, en summa som jämt räcker till att förbruka de 360 mill. mark thaler. Man kunde således utan tvekan tillmötesgå oppositionen så till vida, att man afstod från att sälja något thalersilfver. Det definitiva beslutet blef också att utmynta allt thalersilfver i den mån rörelsen kräfde mer skiljemynt. Enligt regeringens ursprungliga förslag hade man sannolikt inom en icke allt för lång tidrymd blifvit nödsakad att åter köpa silfver. Huruvida denna operation blifvit fördelaktig eller ej låter sig naturligtvis icke på förhand beräknas, då vi intet kunna veta om silfverpriset i kommande decennier.

* * *

Regeringsförslaget innehöll dessutom åtskilliga punkter af mera myntteknisk intresse. Tidigare hade egentligen mot rege-

[1] Redan myntlagen af den 9 juli 1873 föreskref i sin Art. 4, att vid hvarje utprägling af silfverskiljemynt en till värdet lika summa thaler skulle indragas, hvarvid 1 thaler skulle räknas = 3 mark, men denna föreskrift hade hittills icke efterlefts.

Ayuntamiento de Madrid

ringens önskan ett 5-markstycke i guld utpräglats, men på grund af sin litenhet befunnits olämpligt och till största delen redan indragits. Det skall nu sättas ur kurs. Till denna punkt hade bimetallisterna fogat ett ammendement, gående ut på att utsträcka denna indragning äfven till 10-markstyckena (af guld). Af dessa finnas sannolikt omkring 500 mill. mark i rörelsen (nettoutpräglingen till slutet af mars 1899 = 597 mill. mark). En indragning af dessa skulle, menade man tillföra riksbanken en betydlig mängd guld, som för närvarande cirkulerar: om också 200 mill. mark ersattes med 20-markstycken, skulle dock 300 mill. mark kunna ersättas med sedlar och skiljemynt, och således en motsvarande summa i guld tillflyta riksbanken. Häraf lofvade man sig i äkta bimetallistisk optimism en väsentlig förbättring af penningmarknaden, en nedsättning af diskontot af 1—2 procent! Från andra sidan invändes, att tyska sedlar ej finnas under 100 mark, och att dessa ej kunna bilda någon ersättning för 10-markstycken; att således en indragning af 10-markstyckena icke skulle komma att tillföra banken tillnärmelsevis så mycket guld, som bimetallisterna antogo. Vidare att räntefoten i främsta rummet reglerades icke af penningtillgången utan af kapitaltillgången.

Tio-markstycket är i Tyskland ett utomordentligt omtyckt mynt (af hela den utpräglade massan funnos den 30 december 1899 ej fullt 7 mill. mark i riksbanken). Riksdagens beslut blef därför rakt motsatt bimetallisternas förslag: en resolution till förmån för ökad utprägling af detta mynt.

Efter införandet af sitt nya myntsystem har Tyskland gjort två olika försök att framställa ett lämpligt mynt mellan 10 och 50 pfennig, båda gångerna till valören 20 pf. Först gjorde man detta af silfver, men det var litet och utomordentligt tunt, saknade de starkt upphöjda kanter, som vi t. ex. ha på våra 10-öringar, och blef därför snart alldeles utslitet. Af 25,000 stycken, som riksbanken låtit räkna, hade endast 4,7 % en väl behållen prägling. Vid en omprägling af 20-pfennigstycken 1898 kunde man konstatera en viktförlust af i det närmaste 4 procent, och då hade en del af de ompräglade mynten ännu alls icke varit ute i rörelsen. Ett sådant mynt kan man redan af finansiella skäl icke bibehålla.

Ayuntamiento de Madrid

Det andra försöket bestod i ett 20-pfennigstycke af nickel. Det har aldrig lyckats tillvinna sig någon större popularitet — knappast att undra på, då det är verkligen anstötligt fult, och för öfrigt af ungefär samma storlek som ett 1-markstycke och således lätt att förväxla med detta.

Båda dessa mynt skola nu indragas och man skall försöka reda sig med en förökad utprägling af 10-pfennigstycken (som bekant af nickel). Att ett 25-pfennigstycke icke skulle »passa i Tysklands myntsystem» är svårt att förstå. Det synes mig som om tyskarne här kunde ha något att lära af sina nordiska grannar!

Ayuntamiento de Madrid

Litteratur.

LUDVIG WIDELL, *Sveriges finanser under senare hälften af 1800-talet, ett försök till en allmän svensk finansstatistik.* I. (Lund 1900).

Under det att den vetenskapliga forskningen i vårt land på de flesta områden är att anse såsom fullt jämbördig med utlandets och på vissa punkter t. o. m. innehar ledningen, finnes det ett område, på hvilket vi alldeles bestämdt och i hög grad ligga under, nämligen i fråga om stats- och samhällsvetenskaperna. Otvifvelaktigt beror denna vår underlägsenhet i första hand därpå, att våra svenska högskolor så godt som fullständigt sakna lärostolar uti hithörande discipliner. Endast uti statskunskap i den Achenwall-Schlözerska betydelsen af statsbeskrifning meddela sålunda de svenska universiteten undervisning. Emellertid har innehafvaren af e. o. professionen i historia och statskunskap vid universitetet i Lund, d:r P. E. Fahlbeck, genom sina föreläsningar och sin verksamhet i öfrigt sökt väcka intresse för och införa i vårt land den moderna statsvetenskapliga forskningen. Genom hans verksamhet har »statskunskapen» vid vårt sydsvenska universitet fått ett delvis annat innehåll och studierna ha här mera kommit att riktas på områden, som ligga inom statistikens gränser. Det arbete, hvars titel läses här ofvan och som utgör förf:s specimen för den filosofiska graden har framgått ur denna vid Lunds universitet uppblomstrande statsvetenskapliga forskning.

Det mål, som förf. satt för sina undersökningar rörande Sveriges finanser under senare hälften af innevarande århundrade och hvaraf förevarande afhandling endast utgör första delen, angifves i inledningen på följande sätt: »På samma gång som min afhandling afser att lämna en *systematisk* statistisk framställning af Sveriges finanser, det första mera

Ayuntamiento de Madrid

omfattande försök som gjorts i den vägen, vill den på samma gång söka gifva en, såvidt utrymmet tillåter, *fullständig* svensk finansstatistik.» Uti den nu föreliggande första delen lämnar förf. först en öfversikt öfver den svenska finansförvaltningens allmänna organisation samt öfvergår därefter till en systematisering af statsutgifterna. Dessa indelas af förf. i trenne hufvudgrupper, a) verkliga utgifter för egentliga statsändamål, b) uppbördsoch driftskostnader och c) utgifter för anskaffande af inkomstgifvande egendom samt för afbetalning å skuld. Den första gruppen, de verkliga statsutgifterna, fördelas på följande olika grupper: civillistan samt utgifter för riksdagen, utrikesförvaltningen, landtförsvaret, sjöförsvaret, rättsväsendet, allmän inre förvaltning, kyrkliga ändamål, undervisningsväsendet, vetenskap och konst, hälso- och sjukvård, fattigvård och välgörenhet, näringarne, kommunikationsväsendet och finansförvaltningen. Inom hvar och en af dessa grupper redogör förf. så tämligen detaljeradt för utgifterna för de speciella uppgifter, som i dessa äro sammanfattade. Dock skulle man här ha önskat, att förf. på sina ställen gått ännu mera i detalj, då framställningen stundom verkar rent skematisk.

Skall man nu söka att afgifva ett svar på den frågan, huruvida förf. uti föreliggande del lyckats lösa de uppgifter, som han åtagit sig, så kommer svaret att utfalla väsentligt olika, allt efter som hufvudvikten lägges på den ena eller den andra af dessa båda uppgifter. Sålunda har förf. otvifvelaktigt i stort sedt lyckats infria sitt löfte med afseende på fullständigheten och billigheten fordrar, att man skänker sitt fulla erkännande åt den flit och den omsorg, med hvilken förf. samlat och sofrat sitt vidlyftiga material. Hvad som här brister är det hvarom på grund af saknaden af officiella uppgifter öfver hufvud taget ingen kännedom står att vinna. Tyvärr är emellertid detta fallet med ej så få poster och en finansstatistik måste därför alltid i större eller mindre grad erhålla karakteren af ett fragment.

Däremot kan jag icke finna, att förf. lyckats uti sin afsikt att gifva en systematisering af de svenska statsutgifterna. Och detta är ingenting att förvåna sig öfver, då en dylik uppgift helt enkelt tillhör det omöjligas värld. Så invecklad som den moderna statsförvaltningen är och så mångfaldiga som dess uppgifter äro, skulle nämligen en dylik systematisering fordra en uppdelning af materialet snart sagdt i det oändliga, utan att man därigenom skulle komma målet närmare. Ty ju längre ned man tränger desto oftare skall man finna, hurusom de olika samhällsuppgifterna öfvergå i hvarandra och huru omöjligt det är att fördela statsutgifterna dem emellan.

Ayuntamiento de Madrid

Dessa svårigheter röjas naturligtvis icke därigenom ur vägen, att man, — såsom förf. af helt naturliga skäl måste göra — inskränker sig till att uppställa vissa allmänna, stereotypa kategorier. Härigenom erhåller nämligen hela uppdelningen karakteren af någonting yttre och tillfälligt.

Huru ytlig den »systematisering» i själfva verket är, som förf. presterat, skall jag genom några exempel belysa.

Bland utgifterna för *riksdagen* upptager sålunda förf. icke blott kostnaderna för riksdagen i egentlig mening, dess hus och bibliotek, utan äfven utgifter för riksdagens revisorer och justitieombudsmannen. Det är dock icke svårt att inse, att det gemensamma för dessa utgifter endast ligger uti det rent yttre förhållandet, att dessa båda organ tillsättas af riksdagen. Till sin natur höra dock ifrågavarande utgifter till helt andra ändamål. De med revisionen förenade kostnaderna sålunda till utgifterna för finansväsendet, justitieombudsmannen åter torde snarast vara att hänföra till organen för rättsväsendet.

Och medan förf. redovisar utgifterna för universiteten och sålunda äfven för de vid dem befintliga medicinska fakulteterna bland utgifter för undervisningsväsendet, upptagas kostnaderna för Karolinska institutet bland utgifterna för sjuk- och hälsovård (!). Detta måste förefalla så mycket underligare som institutet enligt gällande författningar i allo är likställdt med de medicinska fakulteterna[1].

Det är under sådana förhållanden icke mycket lönt att framhålla de brister i systematiseringen, hvilka det öfver hufvud icke stått i förf:s makt att afhjälpa. Hit höra alla de fall, då ett och samma förvaltningsorgan utöfvar funktioner, som hänföra sig till vidt skilda samhällsuppgifter, utan att det är möjligt att säga, huru stor del af de för detsamma erforderliga utgifterna belöpa sig på hvar och en af dessa.

Sålunda har Kommerskollegium — för att taga ett exempel — för hvilket utgifterna af förf. hänföras till utgifterna för näringarna, att funktionera i viss mening såsom öfverstyrelse för konsulatväsendet, hvaraf följer, att en del af utgifterna för detta verk faktiskt äro utgifter för utrikesförvaltningen.

Ett synnerligen talande exempel på här berörda förhållande erbjuder Ecklesiastikdepartementet. Då detta har att handlägga så vidt skilda ärenden som dem, hvilka röra undervisningsväsendet, vetenskap och konst,

[1] Uti första paragrafen af Kongl. Maj:ts nådiga förordning för Karolinska medikokirurgiska institutet stadgas såsom dess uppgift, att »såsom en medicinsk högskola i Stockholm med de medicinska fakulteterna i Upsala och Lund deltaga i så väl den teoretiska som den praktiska läkarebildningen.»

Ayuntamiento de Madrid

hälso- och sjukvård samt fattigväsendet, så ingå ju i dess stat utgifter för alla dessa olika ändamål och borde sålunda utgifterna för detta departement fördelas mellan de motsvarande kategorierna. Ur denna klämma reder sig förf. på så sätt, att han hänför ifrågavarande utgifter till det »Konto pro diverse», som aldrig saknas i en dylik systematisering, eller här »utgifter för allmän inre förvaltning». Det är dock tydligt att detta icke är en verklig lösning af frågan. På alldeles samma sätt förhåller det sig för öfrigt äfven med utgifterna för civil- och finansdepartementen, af hvilka det förra af förf. hänföres till kategorien allmän inre förvaltning, det senare till finansförvaltningen, i det att äfven här utgifter förekomma, som till sin natur höra till helt andra kategorier.

Då, såsom här är fallet, systematiseringen af utgifterna efter olika samhällsuppgifter är hufvudändamålet, synes det mig för öfrigt, som om det varit lämpligare om förf. ändrat sin plan för undersökningen därhän, att samtliga utgifter för ett och samma ändamål behandlats under ett, vare sig de bestridas af stat eller kommun. Ty hvad man i första hand önskar veta, är naturligtvis, huru mycket samhället verkligen gifver ut för ändamålet i fråga, utgifterna må sedan bestridas af statsmedel eller åligga kommunerna. Som det nu är, te sig öfversikterna öfver utgifterna för t. ex. kyrkliga ändamål, undervisningsväsendet, hälso- och sjukvården samt fattigvården endast som fragment.

»Kan man sålunda ej ens åstadkomma en fullt tillfredsställande finansstatistik för sitt eget fädernesland, så är det så mycket mindre att hoppas, att det skulle vara möjligt att utföra ett dylikt arbete för alla eller de flesta öfriga länder» yttrar förf. i inledningen och anför därefter de hinder, som ställa sig i vägen för ett dylikt försök. Det är då så mycket märkligare, att förf. i alla fall ger sig in på den vanskliga vägen att söka med hvarandra jämföra utgifterna för olika statsändamål inom olika länder, men förklaras däraf, att dylika jämförelser enligt förf:s mening erbjuda »så stort intresse» och skänka »en så värdefull belysning af förhållandena här hemma».

Af hvad jag i det föregående yttrat torde emellertid framgå, att dylika sammanställningar så långt ifrån att vara belysande, tvärtom i regel måste anses såsom i hög grad vilseledande. Är det nämligen icke möjligt att beträffande det egna landet undvika felföringar, så är detta naturligtvis så mycket mindre fallet, när det gäller främmande länder, rörande hvilkas finansväsende vår kännedom ofta är ganska inskränkt. Vid dylika sammanställningar framträder för öfrigt ännu mera den fara, som ligger uti en

Ayuntamiento de Madrid

systematisering af utgifterna efter rent yttre grunder. Ett exempel härpå erbjuder den s. k. civillistan. Denna är nämligen ganska ofta i utlandet afsedd utom för den egentliga hofhållningen äfven för en hel del andra utgifter, som enligt svensk finansrätt höra hemma på helt andra områden. Dessa internationella jämförelser, på hvilka förf. synbarligen nedlagt mycken möda, äro därför endast att betrakta såsom en godtköpsutstyrsel, som förf. så mycket hellre borde ha afstått ifrån, som han, efter hvad han själf erkänner, ganska ofta varit oviss därom, huruvida icke äfven utgifter för andra ändamål än dem, som jämförelsen egentligen afser, ingå uti de siffror, som meddelas.

De anmärkningar, som i det föregående framställts, ha uteslutande afsett att visa, att det vetenskapliga värdet af en undersökning som denna aldrig kan blifva synnerligen stort. Härmed är dock icke sagdt, att icke en dylik öfversikt öfver vårt lands finansväsen kan hafva sitt stora värde, i all synnerhet som den är den första i sitt slag. Särskildt torde härvid den omständigheten, att öfversikterna sträcka sig tillbaka ända till midten af innevarande århundrade göra förf:s arbete, när det en gång föreligger färdigt, till en mycket användbar handbok. Ty häri och ej i den inblick uti utvecklingens gång, som de skulle gifva, ligger den förnämsta betydelsen af dessa historiska öfversikter.

Att underkasta det rika siffermaterial, som förf. meddelat, en ingående granskning, har naturligtvis icke varit anmälarens afsikt. Så vidt man af en första genomläsning får döma, synes dock förf. här hafva förfarit med mycken omsorg och noggrannhet. Att alldeles undvika fel, har dock icke varit förf. möjligt. Så t. ex. förekommer å sidan 161 en öfversikt öfver statsutgifternas procentiska tillväxt under åren 1851—97, i hvilken åtskilliga fel insmugit sig. Sålunda angifvas här utgifterna för fattigvård och välgörenhet samt för kommunikationsväsendet hafva ökats med resp. 237 och 489 %, medan motsvarande ökning på sid. 146 och 154 uppgifves till 234 och 490 %. Och medan tillväxten för finansförvaltningen upptages till 770 %, hade den i själfva verket utgjort 870 %, hvartill den också anges på sid. 157.

Theophil Andersson.

Ayuntamiento de Madrid

Myntreformen i Brittiska Indien.

I anledning af silfrets fortgående prisfall upphäfdes, som bekant, år 1893 enskildes rätt att inlämna silfver till utmyntning i Indien. Syftet med denna åtgärd var ej blott att hindra det indiska myntet, silfverrupeen, från att ytterligare sjunka i värde, utan äfven att höja detta värde, så att det i allmänhet skulle blifva lika med 1 sh. 4 p. i engelskt mynt och parivärdet mellan det indiska och engelska myntet sålunda blifva 15 rupees = 1 £. Däremot var det 1893 ej ännu afgjordt, att Indien skulle öfvergå till guldmyntfot. Regeringens rätt att utmynta rupees förblef orubbad, och meningen var blott, att denna rätt skulle begagnas så försiktigt, att nyssnämnda värdeförhållande mellan rupee och £ kunde upprätthållas. Detta syfte har ock, tack vare regeringens utmyntningspolitik, omsider kunnat förverkligas. Rupeens värde har väsentligen blifvit oberoende af silfverprisets växlingar. Under senare delen af förra året skedde en komplettering af 1893 års myntreform. Det bestämdes, dels att äfven engelskt guldmynt skulle vara lagligt betalningsmedel i Indien efter nyssnämda värdeförhållande 1 £ = 15 rupees, dels att en hvar fortfarande skulle äga rätt att af regeringen erhålla rupees mot guld enligt samma värdeförhållande, d. v. s. en hvar äger rätt att mot 1 £ erhålla 15 rupees. Sistnämda bestämmelse har den betydelsen, att det ej beror på regeringen ensam, huruvida utmyntning af silfver skall ske; enskilde kunna genom att förskaffa sig guld (ur den inhemska produktionen eller genom import) och erbjuda detta till inväxling, eventuellt tvinga regeringen att verkställa utmyntning.

Nu nämnda bestämmelser medföra, att rupeens värde ej kan stiga utöfver 1 sh. 4 p. i engelskt mynt. Däremot finnes det intet hinder för att rupeen skulle kunna stadigvarande sjunka under 1 sh. 4 p. Regeringen är nämligen icke skyldig att inväxla rupees mot guldmynt. Den som presenterar regeringen 1 £ har alltså alltid rätt att få 15 rupees i utbyte, men ingen äger rätt att mot 15 rupees tillväxla sig 1 £. Denna brist är den svaga punkten i Indiens myntväsende. Vissa åtgärder hafva emellertid vidtagits för att så mycket som möjligt förekomma menliga följder af denna brist. Dessa åtgärder stå i samband med de ändrade bestämmelserna rörande sedelutgifningen i Indien.

Emission af sedlar tillkommer regeringen ensam. 100 mill. rupees får utgifvas mot statspapper, således utan metallisk betäckning, men det öfverskjutande beloppet skall tillfullo vara betäckt af metall. Den metalliska betäckningen får sedan 1898 bestå ej blott af silfver utan äfven af guld[1].

[1] Detta guld behöfver ej ligga i indiska regeringens kassa utan kan få utgöras af i Englands bank befintligt, indiska regeringen tillhörigt guld. Detta guld får ej inräknas i Englands banks guldkassa.

Ayuntamiento de Madrid

När nu rörelsen kräfver en ökad tillgång af silfvermynt, leder detta till en början till, att sammansättningen af den metalliska betäckningen af sedlarna ändras; kassans förråd af silfver kommer att minskas och af guld att ökas. Det är på detta sätt, som regeringen får känning af, att rörelsen är i behof af ökad mängd silfvermynt. När på detta sätt regeringens kassaförråd af silfver smälter i hop, måste ny utmyntning af silfver ske och sålunda eventuellt en del af guldet i statskassan användas till uppköp af silfver. Nedanstående ur »Statist» för den 26 maj d. å. hämtade siffror visa, att en dylik utveckling just ägt rum under senaste tid. Regeringens metalliska kassa i och för sedelutgifningen utgjorde i millioner rupees

		silfver	guld i Indien	guld i Englands bank
1898	31/12	148,43	3,59	—
1899	22/12	86,19	68,43	11,25
1900	15/1	72,91	75,87	18,00
»	28/2	48,42	100,90	22,50
»	22/3	51,08	110,52	22,50
»	22/4	40,42	118,39	22,50

För att komplettera sitt förråd af silfvermynt har regeringen särskildt sedan sist anförda tidpunkt köpt silfver för utmyntning och dess förråd af guld i Englands bank har därvid minskats med 1 mill. £ (= 15 mill. rupees)[1]. Om åter rörelsens behof af silfvermynt af en eller annan anledning minskas, så kunna olägenheter uppstå därigenom, att silfvermyntet icke kan exporteras, så länge dess värde öfverstiger värdet af dess silfverhalt. För att förekomma dylika olägenheter, borde regeringen vid anfordran lämna guld mot silfvermynt. Ehuru regeringen ännu icke ansett sig kunna åtaga sig denna förpliktelse, är det dock dess mening att i så stor utsträckning som möjligt tillmötesgå anspråk på dylik utväxling. Den risk, som fyllandet af denna uppgift medför, ligger tydligen däri, att regeringen eventuellt kan blifva tvungen att nedsmälta silfvermynt och sälja silfver för att erhålla det för ifrågavarande utväxling erforderliga guldet; den däraf möjligen härrörande förlusten kan ej blifva så stor, så länge dylik silfverförsäljning ej öfverstiger den mängd silfver, som regeringen själf förut uppköpt och utmyntat. Faran för, att denna försäljning af silfver skulle kunna öfverstiga detta mått, torde emellertid vara ringa, då befolkningen synes föredraga silfverrupeen framför sedlar och sovereigns.

Indiens myntväsende är sålunda af en ganska egendomlig karakter, och det har ifrågasatts, om ej förhållandena komma att tvinga landet att taga steget ut till den rena guldmyntfoten. En dylik reform vore emellertid ej blott af stor betydelse för Indien, utan skulle sannolikt utöfva betydliga återverkningar på den öfriga världen. **D. D.**

[1] Detta belopp har därigenom blifvit disponibelt för Englands bank och detta har, som bekant, inverkat på den engelska penningemarknadens ställning.

Ayuntamiento de Madrid

Ayuntamiento de Madrid

Öfversikt öfver de större bankernas ställning den 30 juni 1900.

Tillgångar.

		Grund- och Reservfonds-hypotek	Fastigheter och Inventarier	Kassa: Guldmynt och omyntadt guld	Kassa: Skiljemynt och sedlar	På räkning med inhemska banker	På räkning med utländska banker	Avista anvisningar och utländska sedlar	Obligationer	Diskonterade växlar: Inrikes	Diskonterade växlar: Utrikes
1	Riksbanken	—	—	[1] 32,541,173	8,193,826	1,224,000	[2] 12,479,045	136,235	18,776,229	74,052,830	14,445,868
2	Skånes E. B.	9,153,380	1,757,589	1,532,120	1,914,793	302,925	1,605,835	1,454,206	6,072,139	31,677,685	1,272,048
3	Vermlands d:o	2,472,763	93,954	305,710	229,996	2,583,346	45,525	107,425	1,357,594	6,219,766	18,633
4	Kopparbergs d:o	2,250,838	82,445	210,320	295,895	4,371,352	—	162,569	1,986,982	3,870,303	63,741
5	Östergötlands d:o	2,863,772	201,678	87,855	225,497	508,676	114,774	87,753	2,685,276	7,763,975	180,922
6	Smålands d:o	1,793,254	92,085	301,070	185,218	1,443,081	215,810	132,408	1,624,055	11,755,690	361,834
7	Örebro d:o	2,400,000	9,000	201,255	195,648	246,705	—	24,698	1,070,261	4,890,742	—
8	Mälareprov:nas d:o	2,510,261	283,975	424,620	794,034	362,498	83,462	464,838	1,180,418	11,991,961	190,943
9	Göteborgs d:o	3,063,974	1,257,293	524,985	1,242,291	14,627	576,900	155,099	1,594,210	10,098,114	1,463,922
10	Stockholms d:o	3,600,000	110,000	695,685	2,280,897	5,071,040	11,217,188	822,513	7,711,926	14,363,891	2,049,308
11	Norrköpings d:o	2,150,548	113,229	312,438	45,878	504,281	164,998	33,830	919,174	5,533,151	89,355
12	Sundsvalls d:o	3,724,710	1,079,039	627,020	992,944	18,229	503,519	134,564	1,113,830	15,321,735	939,318
13	Christianstads d:o	6,285,168	444,181	1,043,954	637,213	1,890,629	342,166	193,630	3,644,920	13,826,942	923,699
14	Skaraborgs läns d:o	2,177,347	161,000	230,306	202,639	2,857,907	—	61,767	1,241,925	8,400,421	—
15	Gefleborgs d:o	1,615,473	175,719	241,063	48,885	567,786	4,814	31,033	455,100	5,615,209	231,682
16	Uplands d:o	1,786,159	158,123	258,115	315,222	842,711	31,804	109,547	4,706,066	6,488,193	—
17	Södermanlands d:o	1,453,967	21,612	210,970	210,816	1,497,181	—	86,264	452,282	3,644,365	—
18	Kalmar d:o	1,346,576	108,757	207,806	106,805	735,521	447,256	13,325	1,722,968	6,110,461	586,755
19	Hernösands d:o	4,983,455	1,084,094	648,495	498,535	—	905,476	61,853	7,088,353	10,609,598	431,200
20	Helsinglands d:o	2,245,526	125,341	316,687	102,284	545,592	—	188,449	336,823	8,832,327	520,029
21	Norrbottens d:o	1,521,660	31,676	250,435	245,217	30,000	48,950	98,247	2,022,900	7,368,375	71,545
22	A.-B. Sthlm-Öfre Norrl.	274,860	249,655	6,905	1,363,080	255,400	665,323	505,665	5,501,039	18,805,538	146,252
23	Skandinav. Kred. A.-B.	—	805,000	45,781	2,846,837	3,027,910	2,602,549	714,223	6,714,518	23,612,766	1,965,156
24	Industrikred.-akt.-bol.	—	355,000	6,425	473,628	150,000	505,648	82,848	3,680,192	5,996,738	896,000
25	Sthlms Int.-gar.-A.-B.	—	1,001,000	5,402	1,251,691	530,000	2,640,769	55,909	2,516,925	1,553,248	89,302
26	Stockholms Handelsb.	—	5	5,575	1,043,561	7,643,737	2,687,020	157,906	6,037,362	5,585,728	350,748
27	Göteborgs Köpmansb.	—	203,000	6,301	147,901	659,466	234,578	26,494	201,000	4,555,688	124,208
28	Sundsvalls Handelsb.	—	33,653	2,473	450,110	365,367	267,491	118,398	2,611,396	5,624,377	522,138
29	Skånska Handelsb.	—	216,974	3,210	389,478	499	381,187	74,872	613,950	5,426,748	260,964
30	Nordiska Kreditb.	—	516,000	3,500	273,586	382,326	170,729	241,245	1,010,799	3,215,525	75,410
31	Sydsv. Kred. A.-B.	—	37,043	6,424	466,513	343,059	234,124	158,910	570,572	5,075,877	197,903
32	Göteborgs Handelsb.	—	120,935	3,623	399,866	—	123,150	51,857	—	3,605,000	116,423
33	Sthlms Diskontob.	—	500,500	2,360	126,821	1,580,819	32,285	45,490	2,609,941	1,379,723	36,945
	Summa	59,673,691	11,429,555	41,270,061	28,197,605	40,556,670	39,332,375	6,794,070	99,831,125	352,872,677	28,622,251

		Utestående lån: mot inteckningar	mot obligationer	mot aktier	mot annan realsäkerhet	mot borgen och namnsäkerhet	Kreditiv och löpande räkning	Utgifts- och diverse räkningar	På indrifning beroende	Summa	
1	Riksbanken	12,438,070	11,729,860	4,957,350	706,550	10,396,322	7,865,360	3,969,465	376,083	214,288,266	1
2	Skånes E. B.	11,631,807	495,330	8,340,908	6,304,090	5,994,343	16,209,223	1,354,229	—	107,072,650	2
3	Vermlands d:o	3,583,670	131,155	3,227,620	963,650	1,576,060	3,859,476	80,285	18,960	26,875,588	3
4	Kopparbergs d:o	3,013,390	90,450	3,345,800	786,330	1,581,155	3,411,963	108,331	1,150	25,633,014	4
5	Östergötlands d:o	3,999,470	74,525	1,308,025	234,975	941,138	3,760,001	485,850	5,230	25,529,392	5
6	Smålands d:o	4,923,214	45,420	1,626,130	333,130	1,650,008	2,614,559	680,601	63,084	29,840,651	6
7	Örebro d:o	2,447,265	—	606,000	69,500	782,381	1,483,037	78,237	526,636	15,031,365	7
8	Mälareprov:nas d:o	8,847,813	302,290	4,589,340	156,430	2,683,144	5,249,144	479,252	94,391	40,688,814	8
9	Göteborgs d:o	7,660,659	970,800	3,797,988	1,144,104	1,856,185	7,214,664	1,375,145	155,842	44,166,802	9
10	Stockholms d:o	6,544,900	1,880,080	6,697,878	637,006	801,306	14,932,248	2,651,865	—	82,067,731	10
11	Norrköpings d:o	1,631,000	12,000	1,272,895	1,777,350	611,717	3,252,768	472,503	—	18,897,115	11
12	Sundsvalls d:o	4,035,022	111,200	4,923,665	2,158,150	1,577,810	11,873,242	390,706	7,726	49,532,425	12
13	Christianstads d:o	1,968,370	2,025,850	11,553,494	1,056,398	2,888,430	10,598,627	3,759,642	132,496	63,215,809	13
14	Skaraborgs läns d:o	2,074,900	65,525	639,600	298,610	1,407,688	2,355,048	134,247	12,155	22,321,085	14
15	Gefleborgs d:o	2,273,300	83,000	3,929,750	33,800	865,866	2,290,092	169,416	46,206	18,678,194	15
16	Uplands d:o	3,906,702	86,971	2,551,974	328,500	1,570,330	4,160,153	286,730	113,969	27,701,269	16
17	Södermanlands d:o	2,996,950	69,350	450,350	293,670	1,352,770	1,271,776	285,188	21,612	14,319,127	17
18	Kalmar d:o	3,482,405	1,100	1,600,490	52,396	582,298	1,816,198	610,173	10,693	19,541,990	18
19	Hernösands d:o	3,924,480	399,990	6,381,453	998,417	1,901,715	15,288,234	1,162,231	115,263	56,482,842	19
20	Helsinglands d:o	4,821,259	324,295	4,108,205	1,444,770	1,561,325	6,122,408	756,400	218,839	32,570,559	20
21	Norrbottens d:o	3,074,510	17,000	684,620	70,965	595,180	4,790,855	233,797	22,544	21,178,475	21
22	A.-B. Sthlm-Öfre Norrl.	7,167,005	524,100	3,736,224	131,800	1,982,255	12,829,235	1,217,183	5,584	55,367,101	22
23	Skandinav. Kred. A.-B.	14,958,725	2,157,850	9,851,325	1,678,767	2,884,825	15,490,440	4,669,321	239,084	94,265,077	23
24	Industrikred.-akt.-bol.	3,325,100	145,355	3,516,500	70,450	498,300	2,879,920	367,432	—	22,949,530	24
25	Sthlms Int.-gar.-A.-B.	75,703,147	337,900	2,566,275	101,750	303,970	6,641,122	1,728,457	—	97,026,862	25
26	Stockholms Handelsb.	1,385,300	381,200	4,225,150	—	668,363	11,749,101	428,442	—	42,349,194	26
27	Göteborgs Köpmansb.	3,905,400	20,790	2,581,205	113,500	680,778	3,314,886	131,380	9,626	16,916,196	27
28	Sundsvalls Handelsb.	2,143,665	237,230	3,834,353	15,000	1,020,475	4,118,581	186,425	10,785	21,561,912	28
29	Skånska Handelsb.	2,655,298	342,250	2,856,442	11,100	1,847,146	5,026,164	287,991	114,976	20,509,250	29
30	Nordiska Kreditb.	3,048,582	131,010	4,371,505	395,360	1,438,649	4,759,961	457,179	37,065	20,528,433	30
31	Sydsv. Kred. A.-B.	2,652,200	700	3,498,650	367,625	1,177,119	4,115,048	445,611	—	19,347,374	31
32	Göteborgs Handelsb.	1,864,525	240,750	1,914,740	215,505	672,000	4,204,214	672,669	52,018	14,257,278	32
33	Sthlms Diskontob.	349,000	622,700	2,900,703	167,940	—	3,183,665	48,054	—	13,586,946	33
	Summa	218,437,103	24,058,026	122,446,607	23,117,588	56,351,051	208,731,413	30,164,437	2,412,017	1,394,298,316	

[1] Däraf 2,755,808 under transport från utlandet.

[2] Däraf 2,655,000 å separaträkning. Omsättningen å Riksbankens Clearingsafdelning har utgjort under juni månad 338,393,244 kr. 70 öre; från årets början 2,067,654,244 kr. 2 öre.

Ayuntamiento de Madrid

Ayuntamiento de Madrid

Öfversikt öfver de större bankernas ställning den 30 juni 1900.

Skulder.

		Egna banksedlar	Postremiss-vexlar	Sparkasse-räkning	Upp- och afskrifnings-räkning	Löpande räkning	Depositions-räkning	Upptagna lån	I räkning med inhemska banker	I räkning med utländska banker	Inkomst- och diverse tillfälliga räkningar	Grundfond	Reserv- och Dispositions-fond	Summa	Obegagnad sedel-utgifningsrätt	
1	Riksbanken [1]	66,967,144	3,330,492	—	33,209	23,730,520	8,640	25,000,000	6,000,000	10,578,815	7,493,809	50,000,000	21,145,637	214,288,266	40,770,474	1
2	Skånes E. B.	10,071,877	1,991,576	—	11,791,394	228,486	51,902,287[3]	2,650,000	35,578	2,862,979	2,438,473	15,000,000	8,100,000	107,072,650	6,613,623	2
3	Vermlands d:o	3,134,239	348,894	—	1,706,519	370,728	17,686,443	—	412,200	7,946	379,171	1,875,000	954,448	26,875,588	394,230	3
4	Kopparbergs d:o	2,724,511	469,069	—	1,497,303	76,222	16,922,830	—	—	—	579,879	1,558,200	1,805,000	25,633,014	359,927	4
5	Östergötlands d:o	2,402,883	460,652	55,470	2,531,888	105,398	12,726,453	1,250,000	910,302	806,079	380,267	2,600,000	1,300,000	25,529,392	460,889	5
6	Smålands d:o	2,603,446	561,292	1,782,725	1,981,753	99	18,322,506	250,000	92,000	193,985	477,815	2,909,400	665,630	29,840,651	654,638	6
7	Örebro d:o	2,349,176	367,113	361,112	1,742,166	—	5,893,904	350,000	200,000	721,270	340,382	2,000,000	706,242	15,031,365	1,052,078	7
8	Mälareprov:nas d:o	3,675,930	950,509	1,346,482	3,805,694	602,750	21,487,442	200,000	1,479,554	407,131	781,095	4,000,000	1,952,227	40,688,814	858,951	8
9	Göteborgs d:o	4,608,505	962,671	1,950,329	2,971,376	923,723	22,738,366	—	43,319	1,036,319	1,182,194	5,000,000	2,750,000	44,166,802	980,454	9
10	Stockholms d:o	4,685,910	834,023	1,981,079	8,468,253	2,620,333	35,773,117	—	1,078,327	8,399,503	5,667,564	9,000,000	3,559,622	82,067,731	2,009,775	10
11	Norrköpings d:o	2,540,195	322,921	384,439	1,339,976	218,477	6,816,570	500,000	660,940	443,385	301,312	3,000,000	2,368,900	18,897,115	1,122,790	11
12	Sundsvalls d:o	5,915,240	493,958	2,764,302	2,451,228	922,046	22,293,761	—	2,049,008	1,166,498	1,223,654	6,000,000	4,252,730	49,532,425	836,490	12
13	Christianstads d:o	5,107,670	953,298	10,281,406	3,023,118	353,022	19,254,317	678,459	2,118,046	6,533,219	1,413,254	10,000,000	3,500,000	63,215,809	6,221,452	13
14	Skaraborgs läns d:o	2,319,610	395,383	—	1,662,636	—	13,750,302	—	245,970	20,428	626,007	2,250,000	1,050,749	22,321,085	988,043	14
15	Gefleborgs d:o	2,164,975	386,730	192,623	1,398,010	162,441	8,729,028	1,550,000	635,000	820,110	255,504	1,500,000	883,773	18,678,194	291,560	15
16	Uplands d:o	2,545,550	346,645	—	2,084,087	114,220	17,883,372	—	—	13,269	659,126	2,020,000	2,035,000	27,701,269	306,724	16
17	Södermanlands d:o	1,639,430	329,748	980,540	1,439,607	149,100	6,390,017	200,000	488,633	153,844	330,771	1,500,000	717,437	14,319,127	625,500	17
18	Kalmar d:o	2,196,605	306,431	2,664,583	969,840	7,888	9,558,314	—	397,771	656,065	304,493	1,950,000	530,000	19,541,990	137,777	18
19	Hernösands d:o	6,873,525	1,324,565	2,885,573	2,302,909	1,426,147	16,222,177	3,820,000	3,212,082	5,780,349	1,275,515	6,000,000	5,360,000	56,482,842	1,158,425	19
20	Helsinglands d:o	3,532,280	897,890	1,099,984	1,551,551	—	16,793,430	—	3,547,393	93,064	699,967	3,000,000	1,355,000	32,570,559	229,933	20
21	Norrbottens d:o	2,306,970	604,172	1,095,389	632,978	171,600	3,708,118	3,780,000	4,769,634	652,126	412,710	2,500,000	544,778	21,178,475	465,125	21
22	A.-B. Sthlm-Öfre Norrl.	222,860	642,267	6,545,044	5,255,239	2,653,563	12,670,215	2,489,000	989,000	3,635,414	2,264,349	12,000,100	6,000,050	55,367,101	—	22
23	Skandinav. Kred. A.-B.	—	2,667,213	—	8,921,326	5,144,611	44,395,468	600,000	4,493,803	5,537,877	5,504,571	10,000,208	7,000,000	94,265,077	—	23
24	Industrikred.-akt.-bol.	—	213,360	617,757	3,486,735	—	10,254,830	250,000	—	534,452	1,492,396	4,000,000	2,100,000	22,949,530	—	24
25	Sthlms Int.-gar.-A.-B. [2]	—	98,045	2,003,804	2,620,161	19,613	14,194,626	13,376	—	3,452,101	1,934,636	9,000,000	3,700,000	97,026,862	—	25
26	Stockholms Handelsb.	—	271,345	2,319,948	2,919,290	8,123,483	8,969,095	—	814,689	5,008,382	3,180,090	6,000,000	4,742,872	42,349,194	—	26
27	Göteborgs Köpmansb.	—	454,303	1,489,605	2,001,219	5,800	6,474,087	195,000	930,535	871,171	364,476	3,000,000	1,130,000	16,916,196	—	27
28	Sundsvalls Handelsb.	—	1,143,208	2,536,407	1,178,896	431,295	6,784,449	1,400,000	558,941	1,680,178	498,538	4,000,000	1,350,000	21,561,912	—	28
29	Skånska Handelsb.	—	788,490	1,487,768	1,414,933	115,423	3,530,564	—	4,485,121	2,652,506	414,445	5,000,000	620,000	20,509,250	—	29
30	Nordiska Kreditb.	—	272,048	2,672,426	1,326,456	2,242,876	4,855,774	1,104,000	700,000	1,304,742	330,111	5,000,000	720,000	20,528,433	—	30
31	Sydsv. Kred. A.-B.	—	1,039,382	3,379,162	906,923	38,765	7,378,979	500,000	159,554	1,274,752	329,857	4,000,000	340,000	19,347,374	—	31
32	Göteborgs Handelsb.	—	784,996	1,174,163	654,092	2,047,515	1,631,126	100,000	1,271,747	839,111	329,528	5,000,000	425,000	14,257,278	—	32
33	Sthlms Diskontob.	—	42,386	3,377,030	407,455	355,241	5,122,696	—	464,077	309	767,752	3,000,000	50,000	13,586,946	—	33
	Summa	140,588,531	25,055,075	57,429,150	86,478,220	53,361,385	471,123,303	46,879,835	43,243,224	68,137,379	44,633,711	203,662,908	93,715,095	1,394,298,316	66,538,858	

[1] De under rubriken »I räkning med inhemska banker» upptagna 6 mill. kronor äro af Riksgäldskontoret å särskild depositionsräkning insatta. Lånet å 25 mill. kronor är upptaget hos Riksgäldskontoret.

[2] I slutsumman ingå här ofvan ej upptagna egna utelöpande obligationer för 59,990,500 kronor.

[3] Häri ingå äfven af andra banker och bankirer å depositionsräkning insatta medel.

Ayuntamiento de Madrid

Ayuntamiento de Madrid

Christianstads Enskilda Bank

Hufvudkontor: **Helsingborg.**

Grundfond: 10,000,000.
Reserver: 3,448,321.

Depositions-, Upp- och Afskrifnings- och Sparkasseräkning samt öfriga slag af bankrörelse.

Göteborgs Enskilda Bank.

Göteborg, Stockholm, Strömstad.

Grundfond	**Kr.**	**5.000.000. —**
Reservfond	»	**2.500.000. —**
Dispositionsfond	»	**250.000. —**

Depositions- & Kapitalräkning, vexeldiskontering, lån, kassa- & rese-kreditiv, löpande räkningar, utländska vexlar och mynt.
Kassafack vid kontoren i Göteborg och Stockholm.
Notariatafdelning vid Hufvudkontoret i Göteborg.
Sparkasseräkning vid Afdelningskontoren i Stockholm och Göteborg.

Ayuntamiento de Madrid

HERNÖSANDS ENSKILDA BANK

Grundfond kr. 6,000,000: — ⋆ Reserver kr. 5,300,000: —

mottager penningar på **Deposition-**, **Sparkasse-** samt **Upp-** och **Afskrifningsräkning**,
diskonterar vexlar,
beviljar **lån** och **kassakreditiv**,
köper och säljer **vexlar på utlandet**,
säljer **postremissvexlar**,
ombesörjer **inkassering** af vexlar betalbara å bankplatser samt
beviljar **stående lån** mot realsäkerhet.

Hufvudkontor:

Hernösand, kontorstid 10 f. m.—2 e. m.

Afdelningskontor:

Stockholm,	kontorstid	9,30	f. m.—3,30	e. m.	**Skellefteå,**	kontorstid 10	f. m.— 2 e. m.
Örnsköldsvik,	„	10	f. m.—1	e. m.	**Nordmaling,**	„ 10	f. m.—12 midd.
Sollefteå,	„	10,30	f. m.—2	e. m.	**Kramfors,**	„ 11	f. m.— 1 e. m.
Nyland,	„	11	f. m.—1	e. m.			

Resekreditiv erhålles hos kontoret i **Stockholm.**

Utom de resp. kontorsplatserna boende behagade hänvända sig **direkt till banken** vare sig pr post eller telegraf. Telegrafadress: *Hernösandsbank.*

Industri-Kredit-Aktie-Bolaget

i Stockholm.

Hufvudkontor: Öfre Munkbron N:o 7,

Afdelningskontor: Arsenalsgatan N:o 4 A.
Kungsgatan N:o 13.

(Telegramadress: **Industribanken.**)

• • • Bankaffärer af alla slag • • •

Uthyr kassafack i brandfritt hvalf. Emottager slutna och öppna deposita, de senare med skyldighet för bolaget att inkassera förfallna räntor och kuponger m. m.

Ayuntamiento de Madrid

Telegrafadress: **NORDBANK.**

AKTIEBOLAGET

NORDISKA KREDITBANKEN

STOCKHOLM.

Hufvudkontor: Drottninggatan 8.
Filialer: Mynttorget 4 & Drottninggatan 102.
Afdelningskontor: Eskilstuna.

Egna fonder: 5,600,000 Kronor.

STYRELSE:

Otto H. R. Printzsköld, Chef för H. M. Konungens Hofförvaltning, Förste Hofmarskalk, Ordförande.
L. L. Liberg, Grosshandlare, Nyby Bruk, v. Ordförande.
P. H. Hedenblad, Byrådirektör i Väg- & Vattenbyggnadsstyrelsen.
Isaac Hirsch, Grosshandlare.
V. Ramstedt, Grosshandlare.
G. F. Sandberg, Byråchef i Generalpoststyrelsen.
P. G. Tamm, Bruksegare, Söderfors.
F. Cl. Wachtmeister, Grefve, Generaldirektör.
H. A. Stjernspetz, Major, Verkställande Direktör.

Utfärdar **Resekreditiv** betalbara å de flesta bankplatser äfvensom brunns- o. badorter.

London-bankirer:		**London & County Banking C:o Ltd.**
		Swiss Bankverein.
Berlin-	d:o	**Mendelssohn & C:o.**
Hamburg-	d:o	**Commerz & DiscontoBank.**
		M. M. Warburg & C:o.
Paris-	d:o	**Crédit Lyonnais.**

Ayuntamiento de Madrid

Aktiebolaget

Stockholms Diskontobank

I Regeringsgatan I

STOCKHOLM

emottager penningar på **depositionsräkning, kapitalräkning, sparkasseräkning** och **checkräkning,**
säljer **postremissvexlar,**
diskonterar **vexlar,** beviljar **lån** och **kassa-kreditiver,**
köper och säljer **utländska vexlar,** m. m.

Aktiebolaget Stockholms Diskontobank.

Stockholms Enskilda Bank.

**** Solidarisk Bank ****

Grundad 1856.

Fonder 12,559,622: 13.

Stockholms Enskilda Banks Notariatafdelning

emottager till vård och förvaltning enskilda personers, kommuners, föreningars och kassors värdehandlingar. Uthyr kassafack. Mottager uppdrag till köp och försäljning af värdepapper samt lemnar upplysningar angående dylika. Prospekt sändas på begäran.

Ayuntamiento de Madrid

Skandinaviska Kreditaktiebolaget

Göteborg. — Stockholm. — Norrköping.

Emottager penningar
å
Depositions-Räkning,
å
Kapital-Räkning
och å
Upp- & Afskrifningsräkning;

beviljar **lån** och **kassakreditiver,**
diskonterar **vexlar,**
försäljer **postremissvexlar,**
åtager sig **inkasseringar,**
utfärdar **resekreditiver,**
köper och säljer **utländska vexlar,**
samt in- o. utvexlar **utländskt mynt,**
uthyr **brand-** och **dyrkfria förvaringsfack,**
emottager **värdepapper** och andra **handlingar** till **förvar** och till **förvaltning.**

Skandinaviska Kreditaktiebolaget.

Skånes Enskilda Bank

Hufvudkontor: Malmö.

Emottager penningar
å
Depositions-Räkning
och
Upp- och Afskrifningsräkning
samt drifver öfriga slag af bankrörelse.

Skånes Enskilda Bank.

Ayuntamiento de Madrid

Aktiebolaget
Stockholms Handelsbank
Stockholm.

Bankrörelse
Notariatafdelning

Telegrafadress: Handelsbank.

Stockholms
Intecknings Garanti Aktiebolag
STOCKHOLM
N:o 1 Malmtorgsgatan N:o 1.
Afdelnings-Kontor: N:o 13 Biblioteksgatan N:o 13.
Allmänna telefon och Rikstelefon.

Bankrörelse. Fastighetsbelåning.
Förvaringshvalf
för öppna och slutna depositioner.

Ayuntamiento de Madrid

Bankaktiebolaget

Stockholm-Öfre Norrland

(f. d. Westerbottens Enskilda Bank)

Telegrafadress: ***Norrlandsbanken.***

Kontor i Stockholm.

Hufvudkontor: Drottninggatan 6.
Filialkontor med fullständig bankrörelse: Södermalmstorg 8, Vasagatan 44, Regeringsg. 59 och Humlegårdsg. 6.

Kontor i Umeå, Asele, Skellefteå, Piteå, Luleå, Haparanda, Gellivare, Gefle, Edsbyn, Falun, Säter, Rättvik, Vansbro och Elfdalen.

Banken emottager penningar å Depositions- och Kapitalräkning, å Hushållsräkning samt å Upp- och Afskrifningsräkning.
Banken diskonterar vexlar, beviljar lån, kreditiv och löpande räkning.
Banken köper och säljer vexlar på bankplatser i **Europa** och **Amerikas Förenta Stater** samt utfärdar **resekreditiv.**
Banken uthyr **kassafack** mot en afgift af 15, 20 och 25 kronor för år.
Banken mottager **öppna** och **slutna deposita.**

Liförsäkrings-Aktiebolaget

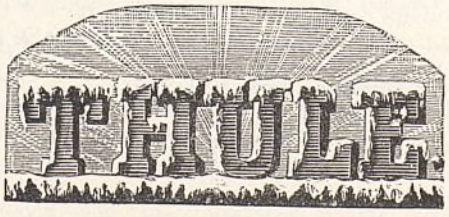

Aktieegarnes utdelning är begränsad.

Medan aktieegarne erhålla en för hvarje år begränsad utdelning, som aldrig får öfverstiga

Kronor 30,000 Kronor,

har de försäkrades kontanta vinst alltmera stigit och för år 1899 uppnått en summa af

Kronor 431,176 Kronor

eller mer än fjorton gånger utdelningen till aktieegarne.

Bolagets ansvarssumma öfver

Kronor 115,000,000 Kronor.

Ayuntamiento de Madrid

Uplands Enskilda Bank.

* * * Solidarisk Bank * * *

Grundad 1865.

Hufvudkontor: **Upsala.**

Afdelningskontor: **Sala, Enköping, Norrtelje, Östhammar, Ludvika, Vesterås.**

Grundfond	**Kr.**	1,520,000.
Kommanditfond	„	500,000.
Reservfond	„	1,000,000.
Dispositionsfond	„	735,000.
Delegerarefond	„	300,000.

Depositions- & Kapitalräkning, Upp- & Afskrifningsräkning, Vexeldiskontering, Lån, Kassakreditiv, Löpande räkningar, Postremissvexlar, Utländska vexlar. — Inkasseringar.

London	Bankirer:	**C. J. Hambro & Son o. Fred. Huth & C:o.**
Paris	d:o	**Credit Lyonnais.**
Berlin	d:o	**Dresdner Bank.**
Hamburg	d:o	**Vereins Bank o. Commerz- und Diskonto Bank.**

Ayuntamiento de Madrid

LIFFÖRSÄKRINGSBOLAGET

SVECIA

Tidsenligt lifförsäkringsbolag

3 Regeringsgatan STOCKHOLM Regeringsgatan 3

Meddelar **Lif-, Blandad Lif- och Kapital-, Korttids-, Sparkasse-Testaments-, Enke-Pensions- och Stipendieförsäkring** samt **Lif-, Blandad Lif- och Kapitalförsäkring för barn.**

OBS.! Testamentsförsäkring. Pension till enkan, kapitalet till barnen. Årlig premie för tvenne 30-åriga personer Kr. 23: 30 pr 1,000.

OBS.! Enkepensionsförsäkring. Årlig premie för 100 Kr. pension för tvenne 30-åriga personer Kr. 22: —.

OBS.! Stipendieförsäkring, hvarigenom universitetsvistelse lättast möjliggöres.

OBS.! Barnförsörjningsförsäkring, hvarigenom understöd tillförsäkras barnet från försörjarens död, till dess det kan sig själf försörja.

"SVECIA" erbjuder liberala, tidsenliga försäkringsvilkor och förenar prisbilligheten med soliditet.

Agenter antagas!

OBS.! **Utmätningsfrihet för pensioner!**

"SVECIAS" premier äro ända till 30% lägre än de utländska lifbolagens och äfven billigare än de äldre svenska bolagen.

Begär prospekt!

OLYCKSFALL-FÖRSÄKRINGS-ANSTALTEN

GOTHIA

3 Regeringsgatan STOCKHOLM Regeringsgatan 3

Gothia är ett ömsesidighetsbolag, hvadan all vinst tillfaller de försäkrade, och hafva de rösträtt å bolagsstämma.

Gothia har liberala, tydliga försäkringsvilkor, som skilja sig från öfriga olycksfallförsäkringsanstalter i riket.

Gothia vill härigenom söka undvika tvister mellan de försäkrade och anstalten.

Gothia hänskjuter tvistiga regleringar till länsvis valda kompromisser, bestående af 3 personer, som aflagt domareed.

Gothia lemnar ersättning vid öfvergående skada intill 200 dagar.

Gothia har fasta, billiga premier.

Gothia har kontor Regeringsgatan 3, Stockholm.

Ayuntamiento de Madrid

Insända böcker:

L'Humanité Nouvelle. Juin & Juillet 1900.

Political Science Quarterly. June 1900.

Publications of the American Economic Association Third Series Vol. I. N:o 2.
Mai 1900: *Th. Walker Page,* The End of Villainage in England.

Die Gleichheit. N:ris 10—14.

Nationaløkonomisk Tidsskrift. Maj—Juni 1900.

Försäkringsföreningens Tidskrift. Fjärde häftet.

Uppsala 1900. Almqvist & Wiksells Boktryckeri-A.-B.

Ayuntamiento de Madrid